

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ПОНОМАРЕНКО ЮРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 343.01:343.241

**ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ВИЗНАЧЕННЯ КАРАНОСТІ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право»;

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2021

Дисертацією є монографія.

Робота виконана на кафедрі кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор **Баулін Юрій Васильович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, професор кафедри кримінального права № 1, академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор **Дудоров Олександр Олексійович**, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем попередження, припинення та розслідування злочинів територіальними органами Національної поліції України, Заслужений діяч науки і техніки України;

доктор юридичних наук, професор **Музика Анатолій Ананійович**, Державний науково-дослідний інститут МВС України, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України;

доктор юридичних наук, професор **Фріс Павло Львович**, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, завідувач кафедри кримінального права навчально-наукового Юридичного інституту, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України.

Захист відбудеться 12 травня 2021 року о 10.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84 А та на сайті <http://nauka.nlu.edu.ua/>.

Автореферат розіслано «__» _____ 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Необхідність правового врегулювання здійснення державою своїх повноважень має особливу значимість у сфері кримінального права, норми якого передбачають можливість найбільш глибокого втручання держави у сферу індивідуальної свободи людини в її найширшому розумінні, підстави та порядок застосування найбільш суворих та болючих для особи обмежень у реалізації її прав та свобод. Саме тому до норм кримінального права, що регулюють діяльність держави у протидії кримінальним правопорушенням, а особливо до тієї частини цих норм, що визначають найбільш суворий правовий засіб реагування на такі правопорушення – покарання – мають висуватися особливо суворі стандарти юридичної якості. Вони повинні мати глибоке доктринальне обґрунтування, бути виваженими, послідовними, справедливими, розумними та інтуїтивно зрозумілими, мати дієві запобіжники від зловживання ними. Тільки у такому разі норми кримінального права не лише належним чином виконуватимуть своє соціальне призначення, але у будуть цінними для свого суспільства загалом і ця цінність може бути усвідомлена кожним його членом, зокрема.

Викладене ставить перед наукою кримінального права завдання не лише по створенню теоретичних моделей окремих норм чи інститутів кримінального права, а й поглибленого дослідження фундаментальних проблем кримінально-правового регулювання суспільних відносин, здійснення кримінально-правової політики в державі, доктринальних проблем правотворчості у сфері кримінального права. Саме такі дослідження, з одного боку, визначають загальний зміст та обсяг повноважень держави щодо протидії кримінальним правопорушенням, розв'яжуть основні питання встановлення та реалізації таких повноважень за допомогою норм кримінального права. З іншого ж боку, саме вони матимуть своїм результатом розробку концептуальної моделі норм кримінального права, що може бути покладена в основу подальшої правотворчості у цій галузі права.

Сказане повною мірою стосується і проблематики караності кримінальних правопорушень, що є однією з найбільш давніх, але, водночас, і найбільш віддалених від розв'язання фундаментальних проблем кримінального права. Чи не на кожному науковому заході в Україні, у багатьох наукових публікаціях піднімаються окремі (часткові) питання про недоліки караності того чи іншого кримінального правопорушення: надмірну суворість чи надмірну м'якість санкцій; неоднакову караності кримінальних правопорушень приблизно рівного ступеня суспільної небезпечності; неспіврозмірність караності основних і кваліфікованих складів кримінальних правопорушень; поєднання в одній санкції несумісних видів чи розмірів покарань тощо. Часто критиці піддаються положення Загальної частини КК України щодо системи чи окремих видів покарань, їх співвідношення між собою та з деякими іншими засобами кримінального права тощо.

Сформульовані численні пропозиції щодо уточнення окремих положень Загальної та Особливої частин кримінального законодавства щодо караності кримінальних правопорушень. Однак, запропоновані шляхи вирішення цих часткових питань часто є різноспрямованими, інколи заперечують один одного, породжують нові прогалини чи суперечності у законодавстві та продукують подальше розгортання критичних суперечок. Основними причинами цього є невирішеність загальних питань про походження та зміст права покарання (*jus puniendi*); підстави та порядок реалізації цього права при здійсненні державою її кримінально-правової політики; правові засоби, що можуть створюватися і застосовуватися при його реалізації; особливості закріплення цих правових засобів у нормах кримінального права на правотворчому рівні кримінально-правового регулювання. Лише розроблення єдиної та цілісної, всеосяжної в своєму змісті та послідовної у викладенні *теорії караності кримінальних правопорушень* може створити наукову основу для системного вдосконалення приписів кримінального законодавства, що регулюють підстави та порядок здійснення державою її права покарання (*jus puniendi*).

Все це і обумовило вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами і планами. Тема дослідження затверджена рішенням вченої ради Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 19.12.2008), уточнена рішенням вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 8 від 27.05.2020). Вона відповідає планам наукових досліджень кафедри кримінального права Університету та охоплюється цільовими комплексними програмами, над якими працювала кафедра після затвердження теми дисертації, а саме: «Проблеми ефективності кримінального, кримінально-виконавчого законодавства та системи запобігання злочинності» (2006-2010 рр., номер державної реєстрації 0106u002292); «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (2011-2020 роки, номер державної реєстрації 0111u000959). Тема дослідження відповідає пунктам 4.4.2.1., 4.4.2.2. та 4.4.2.5. Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2009–2013 роки (спільний наказ МОН та НАН України № 1066/609 від 26.11.2009); пунктам 3.4.2.1, 3.4.2.2., 3.4.2.6., 3.4.2.14. та 3.4.2.15 Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2014-2018 роки (рішення Ради президентів академій наук України від 11.07.2014); пунктам 3.4.1.16, 3.4.2.2., 3.4.2.16., 3.4.2.21. Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019–2023 роки (постанова Президії НАН України № 30 від 30.01.2019); пунктами 1, 2 і 3 розділу «Правові засоби боротьби зі злочинністю» Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011-2015 рр. (постанова № 14-10 загальних зборів НАПрН

України від 24.09.2010); пунктам 1, 2 і 3 розділу «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку наукових досліджень НАПрН України на 2016-2020 роки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розроблення загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень як складової частини науки кримінального права і кримінально-правової політики, а також формування максимально цілісного, несуперечливого та безпрогального доктринального уявлення про походження, зміст та реалізацію права покарання, кримінально-правові засоби, через які визначається караність кримінальних правопорушень, створення теоретичної моделі її можливого втілення у законодавстві України.

Для досягнення цієї мети було поставлено і вирішено такі завдання:

- 1) визначити загальне поняття кримінально-правових засобів та окреслити коло таких засобів;
- 2) з'ясувати відмінності між кримінально-правовими засобами-установленнями та кримінально-правовими засобами-діяннями і віднайти місце покаранню в їх системі;
- 3) розкрити поняття, зміст та обсяг засобів кримінальної відповідальності, розробити правила віднесення кримінально-правових засобів до змісту кримінальної відповідальності;
- 4) встановити ознаки покарання, його співвідношення з кримінальною відповідальністю, зв'язки та залежності з іншими кримінально-правовими засобами, як тими, що охоплюються нею, так і тими, що знаходяться поза нею;
- 5) з'ясувати наявність соціального запиту на доктринально обґрунтовану теорію визначення караності кримінальних правопорушень;
- 6) визначити поняття та зміст караності як кримінально-правового засобу, встановити співвідношення караності з кримінальним правопорушенням та покаранням;
- 7) визначити зв'язки поняття «караність кримінальних правопорушень» із галузеутворюючими інститутами кримінального права: кримінальним правопорушенням та кримінальною відповідальністю;
- 8) визначити поняття, предмет, структуру, функції і термінологічний апарат загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень, а також з'ясувати місце цієї теорії в системі наук;
- 9) встановити походження та зміст права покарання (*jus puniendi*), визначити особливості його реалізації на законотворчому рівні здійснення кримінально-правової політики;
- 10) сформулювати поняття, предмет і зміст кримінально-правової політики держави, визначити її співвідношення з кримінально-правовим регулюванням суспільних відносин;
- 11) визначити основні характеристики пеналізації кримінальних правопорушень як напряму здійснення кримінально-правової політики по визначенню караності таких правопорушень;

12) розкрити зміст і співвідношення понять «пеналізація кримінальних правопорушень», «криміналізація суспільно небезпечних діянь», «депеналізація кримінальних правопорушень», «кримінально-правова політика держави»;

13) встановити загальні правила (принципи) здійснення державою діяльності з визначення караності (пеналізації) кримінальних правопорушень;

14) розробити перелік первинних ознак виду покарання і з його використанням здійснити відбір засобів, що можуть бути визнані видами покарання;

15) встановити системну властивість переліку видів покарань і через неї розкрити значення системи покарань для здійснення пеналізації кримінальних правопорушень;

16) розробити теоретичні моделі окремих видів покарань для перспективного кримінального законодавства України;

17) розробити теоретичну модель системи типових санкцій, визначити правила їх конструювання та співвідношення з типовими ступенями тяжкості кримінальних правопорушень.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються на законотворчому рівні кримінально-правового регулювання шляхом здійснення державою пеналізації кримінальних правопорушень як напрямку її кримінально-правової політики.

Предметом дослідження є загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень.

Методи дослідження обрані з урахуванням мети й завдань дисертації, її об'єкта та предмета. Методологічне підґрунтя складають положення загальної теорії епістемології та гносеології, у тому числі онтології, аксіології, праксіології, застосовані в контексті філософського концепту прагматизму та інструментальної теорії права як юридичного прояву-породження цього концепту. Зокрема, автором було використано такі загальнонаукові методи як: діалектичний – при дослідженні природи кримінально-правових засобів загалом (підрозділ 1.2.), засобів кримінальної відповідальності у їх складі (підрозділ 1.3.), у тому числі – й покарання (підрозділ 2.1.) і караності (підрозділ 2.2.) як кримінально-правових засобів; при вивченні підстав та порядку здійснення державою пеналізації кримінальних правопорушень як напряму кримінально-правової політики (підрозділ 3.2., 3.3. і 3.4.) та сформульованих в її результаті нормативних приписів про караність (розділ 4); історико-правовий метод – при вивченні генезису теоретичних досліджень караності в науці кримінального права (підрозділ 2.4.), формування й розвитку наукового знання про походження і зміст права покарання (підрозділ 3.1.); логічні методи: а) аналіз, синтез, індукція та дедукція – при дослідженні поняття (ознак) кримінальної відповідальності (підрозділ 1.3.); розробленні загальних (підрозділ 2.4.) та спеціальних (підрозділи 3.1. і 3.8.) правил здійснення пеналізації; б) методи формальної логіки – встановленні співвідношень між окремими з досліджуваних понять, проведенні класифікацій кримінально-правових засобів, визначенні

теоретичних моделей караності та в деяких інших випадках (підрозділи 1.3., 2.2., 2.3., 3.2.–3.6. та ін.), формулюванні пропозицій щодо внесення змін та доповнень до кримінального законодавства (підрозділи 3.1.–3.6., 3.8.); герменевтичний метод – при тлумаченні понять в межах загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень (підрозділ 2.4. та ін.); догматичний метод – при аналізі та узагальненні наукових позицій щодо розуміння окремих складових предмета дослідження (в усіх розділах); статистичні методи – при аналізі відомостей про судову практику (підрозділ 2.3.); порівняльно-правовий метод – при вивченні положень законодавства зарубіжних держав щодо визначення караності кримінальних правопорушень з метою вирішення питання про можливість імплементації позитивного зарубіжного досвіду до кримінального законодавства України (розділ 4).

Особливість предмета дослідження обумовила те, що його емпіричну базу, переважною мірою, складала практика законотворення у кримінальному праві, а саме: вивчалися як чинні у різні часи кримінальні закони, так і проекти законів про внесення змін до них, разом з їх їхніми супровідними матеріалами (пояснювальні записки, науково-експертні висновки тощо). Практика правозастосування вивчалася, переважно, не на рівні окремих справ, а на рівні статистичних узагальнень, відображених в офіційних даних Верховного Суду України, Державної кримінально-виконавчої служби, МВС України, Генеральної прокуратури та Державної служби статистики України. Широко вивчалася практика Європейського Суду з прав людини та Конституційного Суду України щодо захисту та допустимих обмежень у реалізації окремих прав чи свобод людини.

Доктринальну основу дисертації становлять дослідження українських та зарубіжних криміналістів сучасності та попередніх часів, що присвячені як різним аспектам проблематики караності кримінальних правопорушень, так і загальним проблемам науки кримінального права та кримінально-правової політики, у необхідному обсязі – кримінології та кримінально-виконавчого права. Своє дослідження автор виконував, ґрунтуючись на роботах О. І. Александрова, П. П. Андрушка, В. В. Антипова, В. І. Антипова, Р. Ш. Бабанли, Л. В. Багрія-Шахматова, М. І. Бажанова, О. А. Балашинського, Д. О. Балобанової, В. С. Батиргарєєвої, Ю. В. Бауліна, Ч. Беккарія, Н. Л. Березовської, П. С. Берзіна, О. В. Беци, М. О. Беляєва, Л. С. Білогриць-Котляревського, І. Г. Богатирьова, І. Й. Бойка, В. І. Борисова, С. С. Босхолова, Я. М. Брайніна, С. М. Будзинського, В. М. Бурдіна, Я. Варилевського, Л. Є. Владимірова, М. В. В'юника, М. В. Галабали, О. А. Герцензона, С. К. Гогеля, В. В. Голіни, Г. С. Гордієнка, О. П. Гороха, В. К. Грищука, Н. О. Гуторової, П. С. Дагеля, І. М. Даньшина, Т. А. Денисової, С. І. Дементьєва, О. О. Дудорова, В. К. Дуюнова, О. О. Житного, І. Е. Звечаровського, В. С. Зеленецького, О. В. Євдокімової, В. В. Єсіпова, П. Д. Калмикова, І. І. Карпеця, О. О. Кваші, О. Ф. Кістяківського, О. О. Книженко, М. І. Ковальова, І. Я. Козаченка, О. В. Козаченка, А. П. Козлова, А. Ю. Коновалової, В. І. Кононенка, М. Г. Корабель, М. Й. Коржанського,

О. І. Коробєєва, О. М. Костенка, І. В. Красницького, Л. М. Кривоченко, В. С. Кропачева, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової, В. М. Куца, Н. Р. Лашук, О. М. Лемешка, В. В. Леня, Т. А. Леснієвськи-Костаревої, О. М. Литвинова, Ф. фон Ліста, В. А. Ломака, Ю. В. Луценка, Ю. Г. Ляпунова, В. Т. Маляренка, Ж. В. Мандриченко, М. І. Мельника, В. О. Меркулової, В. В. Мيني, А. А. Митрофанова, І. І. Митрофанова, Г. М. Мінковського, Н. А. Мірошниченко, А. А. Музики, В. О. Навроцького, О. В. Наден, Є. С. Назимка, Е. Я. Немировського, К. А. Новікової, Й. С. Ноя, Д. А. Овчаренка, Н. В. Огороднікової, О. М. Омельчука, Н. А. Орловської, П. П. Осипова, М. В. Палія, М. І. Панова, П. М. Панченка, О. О. Пашенка, О. С. Пироженка, Є. О. Письменського, А. О. Пінаєва, А. Анд. Піонтковського, А. Анд. Піонтковського, С. В. Познишева, С. В. Полубінської, Є. Ю. Полянського, В. О. Попраса, О. П. Рябчинської, М. Д. Сергієвського, П. П. Сердюка, В. В. Скибицького, Г. І. Солнцева, В. В. Сташиса, А. Х. Степанюка, Є. Л. Стрельцова, М. С. Таганцева, О. М. Тарбагасва, В. Я. Тація, Ю. М. Ткачевського, Ю. О. Ткачука, А. Н. Трайніна, В. М. Трубникова, В. О. Тулякова, В. І. Тютюгіна, Г. О. Усатого, П. А. Феєрбаха, Г. С. Фельдштейна, Ю. В. Філея, І. Я. Фойницького, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, О. В. Харитонової, В. М. Хомича, П. В. Хряпінського, С. Г. Чаадаєва, О. П. Чебишева-Дмитрієва, В. О. Човгана, М. П. Чубинського, О. І. Чучаєва, В. І. Шакуна, В. В. Шаблістого, М. Д. Шаргородського, О. І. Шинальського, Ю. В. Шинкарьова, Д. С. Шияна, Н. С. Юзікової, І. С. Яковець, Н. М. Ярмиш, А. М. Яценка та інших криміналістів.

Окрім того, в дослідженні знайшли широке використання також результати класичних і новітніх робіт із загальної теорії права (С. С. Алексєєв, А. М. Денисова, Д. А. Керімов, М. І. Козюбра, О. В. Малько, О. В. Онуфрієнко, Т. І. Пашук, О. В. Петришин, С. П. Погребняк, Б. І. Пугинський, П. М. Рабінович, В. А. Сапун, В. М. Сирих, О. Ф. Скакун, В. І. Ткаченко, М. В. Цвік, К. В. Шундіков та інші), філософії, у тому числі – філософії права (В. А. Бачинін, М. Вебер, Г. В. Ф. Гегель, Т. Гоббс, В. Джемс, Дж. Дьюї, І. Кант, Дж. Локк, С. І. Максимов, Ш. Л. де Монтеск'є, Р. Оуен, Ч. С. Пірс, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Ферр'є та інші), наукознавства (О. І. Гуторов, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, В. А. Кенке, П. В. Копнін, М. В. Мостепаненко, Г. І. Рузавін та інші), логіки (В. Є. Жеребкін, М. С. Стогович, А. І. Уйюмов, С. Д. Цалін та інші) та окремих галузевих юридичних наук, відмінних від кримінального права (Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, С. О. Погрібний, М. М. Полянський, В. В. Речицький, М. М. Сібільов, Ю. М. Тодика, Є. О. Харитонов, Г. Ф. Шершеневич та інші).

Якщо інше спеціально не застережене, то наукова література, законодавство та судова практика в дисертації використовуються за станом на 01.09.2020.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в роботі уперше в українській кримінально-правовій науці цілісно, системно та послідовно сформульовані положення загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень. Основна

концептуальна ідея, що проводиться і відстоюється в роботі, полягає у тому, що визначення караності кримінальних правопорушень є окремим напрямом здійснення кримінально-правової політики держави зі створення й закріплення приписів кримінального закону щодо покарання як кримінально-правового засобу-установлення, і що цей напрям кримінально-правової політики має бути унормованим та здійснюватися на науково обґрунтованій основі. У межах розробленої дисертантом загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень в дисертації обґрунтовується низка нових концептуальних у теоретичному плані та важливих для практики правотворчості у сфері кримінального права висновків та пропозицій. До найбільш важливих серед них і таких, що відображають наукову новизну дисертації та виносяться на захист, належать такі положення.

Уперше:

- доведено, що кримінальне законодавство передбачає систему кримінально-правових засобів, що підлягають застосуванню до осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, і що ці засоби залежно від їхнього місця у механізмі правового регулювання підрозділяються на дві групи: кримінально-правові засоби-установлення та кримінально-правові засоби-діяння;

- на основі використання здобутків інструментальної теорії права визначено поняття кримінальної відповідальності як комплексного (збірного) кримінально-правового засобу-установлення, що становить собою передбачені кримінальним законом обмеження у реалізації прав і свобод людини, які застосовуються у примусовому порядку за рішенням суду до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, з метою її кари;

- обґрунтовано, що кримінальна відповідальність як родове поняття за чинним кримінальним законодавством охоплює три засоби-установлення: покарання, обов'язки, що покладаються на особу замість покарання при умовному звільненні від нього, та судимість, і що лише покарання є обов'язковим засобом кримінальної відповідальності, а решта – можуть бути збережені в ній на розсуд законодавця;

- визначено, що пробація є правовим засобом-діянням, що визначає порядок виконання застосованого до особи засобу-установлення (зокрема – покарання, не пов'язаного з ізоляцією від суспільства) і тому застосування терміну «пробація» для найменування засобу кримінальної відповідальності, що був би видом покарання чи альтернативою покаранню, є недоцільним;

- сформульовано авторське визначення поняття караності кримінальних правопорушень як такої їхньої властивості, що полягає у встановленні в кримінальному законі покарання як потенційного кримінально-правового засобу-установлення за їх вчинення, і визначено, що в цьому сенсі караність і сама є кримінально-правовим засобом – потенційним покаранням, визначеним у кримінальному законі;

- обґрунтовано, що караність ні *de lege lata* не є, ні *de lege ferenda* не має бути ознакою

кримінального правопорушення, а є лише його властивістю, яка хоч неодмінно і притаманна кримінальному правопорушенню, проте не вирізняє його з-поміж будь-яких інших явищ, а тому в цьому сенсі караність є складовою більш широкої властивості кримінального правопорушення – встановленості у кримінальному законі потенційних кримінально-правових засобів-установлень, що можуть бути застосовані за його вчинення; крім того, караність не може бути ототожнена ні з протиправністю кримінального правопорушення, ні з передбаченням його у кримінальному законі, ні з реальним призначенням покарання за його вчинення;

- доведено, що досягнута на сьогодні і така, що розвивається в подальшому, сукупність наукових знань про визначення караності кримінальних правопорушень становить собою наукову теорію, тобто виокремлену з-поміж інших систему наукових знань (у тому числі: гіпотез, ідей, аргументів, висновків тощо), що описують і пояснюють визначення караності кримінальних правопорушень на основі певної об'єднуючої засади, мають належне теоретичне обґрунтування та прикладну практичну значимість;

- встановлено, що предмет загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень становлять собою як діяльність держави по визначенню цього кримінально правового засобу у кримінальному законі, так і саме покарання як потенційний кримінально-правовий засіб, що встановлений у кримінальному законі в результаті здійснення такої діяльності;

- обґрунтовано, що структуру загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень становлять її понятійний та термінологічний апарат, емпіричне та теоретичне знання про предмет цієї теорії, вироблені цією теорією ідеї, висновки, пропозиції щодо визначення караності кримінальних правопорушень у законі, а так само теоретичні моделі побудови загальних положень про покарання у системі кримінально-правових засобів, а також положень про окремі види покарання та про санкції статей кримінального закону;

- аргументовано виділення напрямів кримінально-правової політики залежно від пов'язаності її з окремими засобами кримінального права і на цій підставі системно визначені ті її напрями, що пов'язані з кримінально-правовими засобами, які стосуються інститутів кримінального правопорушення та кримінальної відповідальності;

- обґрунтовано, що пеналізація кримінальних правопорушень – це складова частина (напряма) кримінально-правової політики держави, яка становить собою процес і результат діяльності законодавця по визначенню караності кримінальних правопорушень з метою нормативного забезпечення кримінально-правових засобів протидії злочинності;

- встановлено, що юридично зобов'язуючі для держави правилами, на основі яких має здійснюватися пеналізація кримінальних правопорушень, є загальні принципи права, що зводяться до основоположного принципу верховенства права, або впливають із нього, а саме: принципи законності, юридичної визначеності, рівності перед законом, пропорційності, індивідуальності,

гуманізму, однократності та сумлінного виконання міжнародних зобов'язань;

- аргументовано, що теоретична модель визначення караності кримінальних правопорушень має становити собою спеціально створену на основі положень загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень ідеальну (таку, що існує в ідеї) систему положень про караність кримінальних правопорушень, що мала б потрібний ступінь подібності до пропонованої для закріплення у законодавстві та була б адекватною для цього, і включати у себе три блоки положень: 1) про перелік (систему) видів покарань, що мають бути передбачені у кримінальному законі; 2) про зміст кожного окремо взятого виду покарання; 3) про караність окремих кримінальних правопорушень, що визначається у санкціях кримінального закону;

- сформульовано вимоги щодо формування переліку видів покарань, яке має здійснюватися на основі відбору окремих засобів впливу на особу за результатами встановлення їхньої відповідності первинним ознакам виду покарання, а саме: спрямованість виключно проти законних прав або свобод особи; обмеження особи в реалізації цього права чи свободи; пов'язаність виключно з тими правами і свободами, стосовно яких допускається Конституцією України чи міжнародно-правовими актами в галузі прав людини; переважання карального змісту над превентивним;

удосконалено:

- систему аргументації щодо відсутності ознак кримінальної відповідальності у таких кримінально-правових засобів-установлень, як обмежувальні заходи, примусові заходи медичного характеру, примусове лікування, спеціальна конфіскація, примусові заходи виховного характеру, а також заходи кримінально-правового характеру для юридичних осіб;

- обґрунтування ідеї про те, що теоретичні погляди на визначення караності кримінальних правопорушень сформувалися у певне виокремлене коло наукового знання, яке володіє ознаками наукової теорії та зайняло своє місце в системі науки кримінального права;

- обґрунтування походження права покарання (*jus puniendi*), яке належить державі на підставі суспільного договору з народом, при чому і увесь народ загалом, і окремі його представники, зокрема, можуть сприяти державі у реалізації кожної з трьох складових права покарання, проте не можуть реалізовувати їх самостійно;

- учення про зміст права покарання (*jus puniendi*), яке розпадається на три складових: повноваження встановлювати у законі покарання за вчинення кримінальних правопорушень; повноваження призначати покарання особам, які вчинили кримінальні правопорушення; повноваження виконувати покарання щодо осіб, яким воно призначене;

- розуміння кримінально-правової політики як полісемічного поняття, яке має чотири різних значення: 1) діяльність держави із протидії кримінальним правопорушенням із застосуванням засобів кримінального права; 2) стратегічна генеральна лінія, відповідно до якої

має здійснюватися така діяльність; 3) окрема галузь (чи підгалузь) юридичної (чи політико-юридичної) науки; 4) університетська навчальна дисципліна.

- систему ознак, за якими пеналізація кримінальних правопорушень є самостійним напрямом кримінально-правової політики, який не може бути ні охоплений іншими напрямами (зокрема: криміналізацією), ні охоплювати собою інші напрями (зокрема: депеналізацію), ні ототожнюватися з окремими напрямами здійснення кримінально-правової політики на правозастосовному рівні (зокрема: з призначенням покарання);

набули подальшого розвитку:

- загальнотеоретичне учення про правові засоби та їхнє місце у механізмі правового, і, зокрема, – кримінально-правового регулювання суспільних відносин;

- ідея щодо можливості виділення кримінального права в широкому його розумінні (норм усіх галузей права, що регулюють діяльність держави по протидії кримінальним правопорушенням) у самостійну супергалузь права, поряд з приватним та «регулятивним» публічним правом;

- аргументи щодо можливості збереження судимості в системі кримінально-правових засобів-установлень;

- положення про те, що реальний стан караності кримінальних правопорушень за КК 2001 р. викликає критичні оцінки з урахуванням: даних судової статистики щодо кількості вчинюваних кримінальних правопорушень та видів покарань, що за них призначаються; вивчення суджень носіїв судової влади та результатів окремих оцінок громадської думки; позицій науковців та рішень органів державної влади, і що в Україні сформований соціальний запит за загальну теорію визначення караності кримінальних правопорушень та її методологічну обґрунтованість;

- висловлені в літературі судження про виокремлення предмету науки кримінально-правової політики з предмету науки кримінального права і охоплення ним частини знань, що належать до загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень;

- науковий підхід щодо здійснення кримінально-правової політики на двох рівнях: правотворчому (створення та закріплення в кримінальному законі кримінально-правових засобів, що підлягатимуть застосуванню) та правозастосовному (реальне застосування створених на правотворчому рівні кримінально-правових засобів для врегулювання конкретних кримінально-правових відносин);

- судження про те, що уся кримінально-правова політика держави, у тому числі й на правотворчому рівні, повинна здійснюватися не лише на науково обґрунтованій основі, а й відповідно до певних юридично зобов'язуючих державу норм (ч. 2 ст. 19 Конституції).

Практичне значення одержаних результатів. З огляду на те, що дисертація присвячена вивченню проблем, які постають на законотворчому рівні здійснення кримінально-правового регулювання суспільних відносин, практичне значення її результатів полягає, передусім, у тому,

що вони можуть бути використані у ході законопроектних робіт з подальшого розвитку чинного та розроблення перспективного кримінального законодавства України чи законодавства про відповідальність за публічні правопорушення загалом. Окрім того, теоретичні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані у результаті цього дослідження, можуть бути використані також: 1) у науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження загальних питань кримінально-правового регулювання суспільних відносин та здійснення державою кримінально-правової політики, а також низки окремих питань, пов'язаних з встановленням, застосуванням чи виконанням кримінально-правових засобів реагування на вчинення кримінального правопорушення; 2) у правозастосуванні – для розробки Верховним Судом роз'яснень рекомендаційного характеру з питань розуміння та застосування положень кримінального законодавства, що визначають покарання та інші засоби-установлення, а також при підготовці та прийнятті нових актів судового тлумачення відповідних положень КК в судах будь-яких інстанцій; 3) у навчальному процесі – при викладанні курсу Загальної частини кримінального права та спеціальних курсів (профільних дисциплін та дисциплін вільного вибору) кафедри кримінального права («Основи кримінально-правової політики», «Теорія та практика призначення покарання за кримінальним правом України» та ін.), а також при підготовці підручників, навчальних, навчально-методичних та довідкових посібників, науково-практичних коментарів до КК тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, наукова новизна, висновки та пропозиції сформульовані автором самостійно й обґрунтовані на підставі результатів особистих досліджень, авторських аргументів та міркувань. При використанні наукових праць інших учених, текстів нормативних та інших правових актів, джерел емпіричної інформації на них зроблено відповідні посилання. Ідеї та розробки, що належать співавторам, з якими дисертант має опубліковані наукові праці, використовуються з обов'язковим зазначенням їхнього авторства та посиланням на відповідні джерела. У публікаціях з роздільним співавторством конкретний особистий внесок здобувача визначається частиною створеного ним твору, відображеною у вихідних даних відповідного твору та його бібліографічному описі. У публікаціях з нероздільним співавторством конкретний особистий внесок здобувача становить: (1) в опублікованому спільно з Н. О. Гуторовою підрозділі «Пеналізація як метод кримінально-правової політики» (в монографії «Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми») – визначення поняття та ознак пеналізації злочинів (кримінальних правопорушень), її місця в кримінально-правовій політиці держави, окремих правил, за якими вона має здійснюватися; (2) в опублікованій спільно з Ю. В. Бауліним статті «Системність у кримінальному праві та кримінальному законодавстві» – дослідження проблематики санкцій мікро- та макро- норм кримінального права, впливу приписів Загальної та Особливої частин

кримінального законодавства на їх зміст; (3) в опублікованій спільно з О. П. Горпинюк, В. П. Коваленком, В. І. Тютюгіним та О. В. Харитоновною статті «Zbieg przestępstw w prawie karnym Ukrainy» – вивчення проблем караності множинності злочинів; (4) в опублікованій спільно з С. Ю. Лукашевичем та В. Ф. Оболенцевим статті «Systematic Transformation Processes of Crime in the Financial and Economic Spheres and the Prevention of Criminal Leadership» – визначення системи та особливостей караності злочинів у фінансовій та економічній сферах.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана на кафедрі кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, обговорена та рекомендована до захисту на її засіданні (протокол № 5 від 18 груд. 2020 р.). Основні положення, висновки, пропозиції та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, доповідалися автором і обговорювалися на засіданнях робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи (2019-2020 р.р). Вони неодноразово обговорювалися на постійно діючому науковому семінарі громадської організації «Харківське юридичне товариство» (2005-2019 р.р.), а також під час проведення щорічних Осінніх шкіл з кримінального права для викладачів закладів вищої освіти України (спільний проєкт Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та Координатора проєктів ОБСЄ в Україні, 2015-2020 р.р.). Окремі результати дослідження пройшли апробацію в діяльності робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи, членом якої є дисертант. Опублікована монографія була обговорена на засіданні бюро з кримінального права відділення кримінально-правових наук Національної академії правових наук України (16 бер. 2021 р.)

Окрім того, результати дослідження доповідалися та обговорювалися на регіональних, всеукраїнських та міжнародних, у тому числі – зарубіжних, наукових та науково-практичних конференціях, конгресах, семінарах, «круглих столах» тощо. Зокрема: наукова конференція молодих учених та здобувачів «Нове законодавство України та питання його застосування» (м. Харків, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 26-27 груд. 2003 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Юридичні читання молодих вчених» (м. Київ, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 23-24 квіт. 2004 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція до Дня науки «Правові проблеми сучасності в умовах розвитку юридичної науки» (м. Чернігів, Чернігівський юридичний коледж ДПтС України, 19 трав. 2005 р.); науково-практична конференція «Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності» (м. Харків, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 5-6 жовт. 2005 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства України: сучасний стан та перспективи» (м. Івано-Франківськ, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 30 вересня – 1 жовт. 2005 р.); міжнародна науково-практична конференція молодих науковців «Четверті осінні юридичні

читання» (м. Хмельницький, Хмельницький університет управління та права, 21-22 жовт. 2005 р.); науково-практичний семінар «Боротьба зі злочинністю та права людини» (м. Одеса, Одеська національна юридична академія, 16 бер. 2006 р.); міжнародна науково-практична конференція «Делінквентна поведінка дітей та молоді: Сучасні технології протидії» (м. Одеса, Одеський юридичний інститут Харківського національного університету внутрішніх справ МВС України, 31 бер. – 1 квіт. 2006 р.); міжнародна науково-практична конференція «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення» (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 7-8 квіт. 2006 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретичні та практичні проблеми реалізації Конституції України» (м. Харків, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 29-30 черв. 2006 р.); V Вищий міжнародний курс з прав людини (Польща, м. Варшава; Швейцарія, м. Женева; Франція, м. Страсбург; Польський Гельсінкський фонд з прав людини, вер. 2006 р. – вер. 2007 р.); міжнародна наукова конференція «Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми» (м. Донецьк, Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ, 17-18 лист. 2006 р.); науково-практична конференція «Піднесення до права: Реформування кримінального та кримінально-виконавчого законодавства – головний чинник корегування політики України у сфері виконання кримінальних покарань» (м. Запоріжжя, Запорізький інститут державного та муніципального управління, 21-22 груд. 2006 р.); наукові семінари та «круглі столи» в рамках Фестивалю науки (м. Харків, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, Академія правових наук України, 15-16 трав. 2007 р.); міжнародна науково-практична конференція «Шості осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, Хмельницького університет управління та права, 26-27 жовт. 2007 р.); міжнародна науково-практична конференція, присвяченої пам'яті професора П. О. Недбайла «Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм» (м. Львів, Львівський державний університет, 28-29 бер. 2008 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Від громадянського суспільства до правової держави» (м. Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 24 квіт. 2008 р.); наукова конференція «Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні» (м. Харків, Академія правових наук України, 15 трав. 2008 р.); Всеукраїнська наукова конференція молодих учених «Осінні юридичні читання» (м. Харків, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 12-13 лист. 2008 р.); наукова конференція «Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю» (м. Харків, Академія правових наук України, 15 трав. 2009 р.); міжнародний симпозіум «Кримінальний кодекс України 2001 року: Проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності» (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ,

11-12 вер. 2009 р.); міжнародна науково-практична конференція «Правові засоби та механізми протидії злочинності у сучасному суспільстві» (Білорусь, м. Мінськ, Мінський державний університет, 16 жовт. 2009 р.); міжнародна науково-практична конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Права людини і основоположні свободи: міжнародні стандарти та національний вибір» (м. Донецьк, Донецький національний університет, 20 бер. 2010 р.); міжнародна науково-практична конференція «Механізм кримінально-правового впливу: український та зарубіжний досвід» (м. Одеса, Одеська національна юридична академія, 9-10 квіт. 2010 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Політика у сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення» (м. Івано-Франківськ, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 25-26 лют. 2011 р.); міжнародна науково-практична конференція «Міжнародні та національні механізми захисту прав людини: виклики сьогодення» (м. Донецьк, Донецький національний університет, 8 квіт. 2011 р.); міжнародна науково-практична конференція «Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України» (м. Луганськ, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка, 20-21 трав. 2011 р.); міжнародний симпозиум «Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань» (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 23-24 вер. 2011 р.); міжнародна науково-практична конференція «10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн» (м. Харків, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 13-14 жовт. 2011 р.); II міжнародна науково-практична конференція «Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права» (м. Луганськ, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка, 19-20 квіт. 2012 р.); науково-практичний семінар «Правові та інституційні механізми протидії корупційним правопорушенням» (м. Харків, НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, 20 квіт. 2012 р.); міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми вчення про злочин у кримінальному праві Польщі та України» (Польща, м. Казімеж-Дольний, Університет Марії Кюрі-Склодовської, 20-21 трав. 2013 р.); міжнародна науково-практична конференція «Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти» (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 19-20 вер. 2013 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Морально-етичні засади реформування кримінального законодавства» (м. Дніпропетровськ, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 10 квіт. 2015 р.); міжнародний круглий стіл, присвячений 90-літтю з дня народження видатного вченого, Героя України, академіка В. В. Сташиса «Кримінальне право: традиції та новації» (м. Полтава, Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, 9-10 лип. 2015 р.); науково-практична конференція «Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми

викладання» (м. Харків, Національна академія правових наук України, 30 вер. – 1 жовт. 2015 р.); міжнародна науково-практична конференція «Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності» (м. Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 8-9 жовт. 2015 р.); міжнародна науково-практична конференція «Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування» (м. Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 12-13 жовт. 2016 р.); міжнародний науково-практичний симпозиум «Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства» (м. Івано-Франківськ, Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 18-19 лист. 2016 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Кримінальна політика Республіки Білорусь: стан та шляхи вдосконалення» (Білорусь, м. Барановичі, Барановицький державний університет, 11-13 трав. 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення судової і правоохоронної систем» (м. Сєвєродонецьк, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка, 19 трав. 2017 р.); міжнародна науково-практична конференція «Кримінальне право в умовах глобалізації» (м. Одеса, Національний університет «Одеська юридична академія», 25 трав. 2018 р.); науковий полілог «Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності» (м. Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 7 вер. 2018 р.); міжнародна науково-практична конференція «Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності» (м. Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 18-19 жовт. 2018 р.); міжнародний науково-практичний круглий стіл «Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення» (м. Харків, НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, 17 трав. 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри» (м. Одеса, Національний університет «Одеська юридична академія», 24 трав. 2019 р.); міжнародна наукова конференція «Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України» (м. Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 17–19 жовт. 2019 р.); міжнародний науково-практичний круглий стіл «Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації» (м. Харків, НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, 15 трав. 2020 р.); міжнародна науково-практична конференція «Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному суспільстві» (м. Харків, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, 22 трав. 2020 р.); VI (XIX) Львівський форум кримінальної юстиції «Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям» (м. Львів, 17–18 вер. 2020 р.); IV Харківський міжнародний юридичний форум (м. Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава

Мудрого, 24–25 вер. 2020 р.); міжнародна наукова конференція «Реформування кримінального законодавства України: сучасність та майбутнє» (м. Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 22–23 жовтня 2020 р.) та інших.

Публікації. Основні результати дисертації знайшли своє відображення у 72 наукових працях, а саме: 2 одноосібних та 3 колективних монографіях, 1 науковому нарисі, 24 наукових статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України та виданнях інших держав, а також у тезах та матеріалах 42 наукових доповідей на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових та науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи зумовлена метою, завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Дисертація структурно складається зі вступу, чотирьох розділів, які охоплюють дев'ятнадцять підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 720 сторінок, з яких основного тексту – 591 сторінка, список використаних джерел (1181 найменування) – на 102 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми роботи, визначено її мету та завдання, сформульовано основну концептуальну ідею, якій підкоряються усі теоретичні та прикладні висновки дослідження, та обґрунтовано його структуру.

Розділ 1 «Учення про правові засоби як методологічна основа дослідження караності кримінальних правопорушень» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «Інструментальна теорія права і загальне учення про правові засоби» визначено й аргументовано вибір філософсько-методологічної парадигми дослідження, якою став прагматизм як напрям філософської думки (Ч. С. Пірс, В. Джемс, Дж. Дьюї, Дж. Сантаяна та ін.) і сформована в його рамках концепція інструменталізму. У правознавстві інструменталізм як течія філософії, що заснована на потребовому (прагматичному) та діяльнісному світоглядних підходах, став методологічним підґрунтям формування інструментальної теорії права або, як інколи говорять, – інструментального підходу в правознавстві. Базисною основою цієї теорії стало дослідження правових явищ з позицій їхньої доцільності, функціональної придатності для використання у процесі правового регулювання для досягнення цілей, що ставляться перед таким регулюванням. Інакше кажучи, в основу праворозуміння інструментальна теорія поклала питання соціальної цінності та соціального призначення права. Своєю чергою, це обумовило формування в межах цієї теорії учення про правові засоби (С. С. Алексєєв, А. М. Денисова, О. В. Малько, О. В. Онуфрієнко, Т. І. Пашук, П. М. Рабінович, В. А. Сапун, К. В. Шундіков та ін.).

Доведено, що під правовими засобами належить розуміти правові явища, через які досягається мета, що поставлена перед правом, і що вони можуть бути класифіковані за різними

критеріями. Передусім, за рівнем їх загальності і значимості правові засоби поділяються на: (1) основні елементи механізму правового регулювання, (2) цілісні правові режими та (3) операційний юридичний інструментарій. Далі, за галузевою належністю правові засоби поділяються на засоби окремих галузей права (у тому числі, за цим критерієм виділяються і кримінально-правові засоби). Нарешті, за роллю у механізмі правового регулювання правові засоби поділяються на (1) засоби-установлення та (2) засоби-діяння. Крім того, вони можуть бути класифіковані й за низкою інших критеріїв.

Визначено обсяг засобів кримінального права (інакше: «кримінально-правових засобів»), якими є ті явища правової дійсності, які використовуються матеріальним кримінальним правом як галуззю права для досягнення поставлених перед ним завдань. Це з, одного боку, дозволило систематизувати їх та структурувати масив знань про них, а з іншого – стало вагомим аргументом проти використання альтернативної термінології для їх позначення («кримінально-правові заходи», «заходи кримінально-правового характеру/впливу/реагування», «кримінально-правові наслідки» тощо).

У підрозділі 1.2. *«Види засобів кримінального права»* на основі огляду і критики висловлених у літературі суджень про класифікації кримінально-правових засобів («коліїні» класифікації, поділ на заохочувальні і примусові, каральні і некаральні тощо) сформульовано висновок, що кожна з таких класифікацій до певної міри розкриває ту чи іншу властивість кримінально-правових засобів, однак або не є скінченною, або здійснюється не за одним критерієм.

Здійснена багаторівнева класифікація усіх кримінально-правових засобів. Спершу, за критерієм належності до основних інститутів кримінального права виділені кримінально-правові засоби (1) пов'язані з інститутом кримінального правопорушення і (2) пов'язані з інститутом кримінальної відповідальності. Перші виведені за межі предмету дослідження, а другі за роллю у механізмі правового регулювання поділені на дві підгрупи: (1) кримінально-правові засоби-установлення (кримінальна відповідальність, покарання, пробація, засоби безпеки та ін.) і (2) кримінально-правові засоби-діяння (застосування (призначення), звільнення від застосування чи заміна засобів-установлень). Засоби-діяння також не охоплюються предметом дослідження, а стосовно засобів-установлень визначено, що кожен з них, залежно від особливостей визначення їхнього змісту та форми у механізмі кримінально-правового регулювання, може бути визначений у трьох значеннях: (1) потенційному – засіб, встановлений у кримінальному законі; (2) конкретизованому – засіб, застосований (призначений) вироком чи іншими актом суду; (3) реальному – засіб, що відбувається, зазнається особою на підставі судового рішення.

У підрозділі 1.3. *«Кримінальна відповідальність як кримінально-правовий засіб-установлення»* досліджено ознаки, сформульоване поняття і визначений зміст кримінальної

відповідальності як одного з галузеутворюючих інститутів кримінального права.

На основі попереднього визначення і описання кожної окремої її ознаки, встановлено, що кримінальна відповідальність – це передбачені кримінальним законом обмеження у реалізації прав і свобод людини, що застосовуються у примусовому порядку за рішенням суду до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, з метою її кари. При цьому кара є не кінцевою, а проміжною метою кримінальної відповідальності – через неї досягається віддалена і остаточна мета як цього правового засобу, так і усього кримінального права загалом – запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень. Доведено, що за чинним КК кримінальна відповідальність є збірним кримінально-правовим засобом-установленням і охоплює собою: (1) покарання; (2) випробування, що застосовується до особи звільненої від покарання на основі ст. 75-79 КК; (3) судимість. *De lege ferenda* кримінальна відповідальність може як залишатися збірним засобом, так і бути зведеною до покарання. Аргументовано, що інші кримінально-правові засоби-установлення (за чинним КК: примусові заходи виховного/медичного характеру, спеціальна конфіскація, обмежувальні заходи; перспективно: засоби безпеки, реституції, компенсації тощо) не охоплюються кримінальною відповідальністю і є або альтернативними їй, або доповнюючими її.

У розділі 2 «Караність і її загальна теорія в кримінальному праві» міститься чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1. «Покарання в системі засобів кримінальної відповідальності» спершу досліджені кореляції між ознаками покарання та кримінальної відповідальності і на цій основі встановлено, що перше поняття підпорядковується другому, а їхні дефініції – є практично тотожними. Визначено, що за критерієм особливостей визначення його змісту та форми у механізмі кримінально-правового регулювання, покарання може мати три значення: (1) потенційне – те, що встановлене у кримінальному законі; (2) конкретизоване – те, яке призначене вироком суду; (3) реальне – те, яке відбувається засудженою особою.

Далі розглянуті зв'язки покарання з іншими засобами кримінальної відповідальності. Передусім, вивчено його співвідношення з пробацією і доведено, що остання згідно Правил Ради Європи про пробацію (рек. СМ/Rec(2010)1) є правовим засобом-діянням, що визначає порядок виконання іншого застосованого до особи засобу-установлення (зокрема – покарання, не пов'язаного з ізоляцією від суспільства). Тому застосування терміну «пробація» для найменування засобу кримінальної відповідальності, що був би видом покарання чи альтернативою покаранню, є допустимим, проте не бажаним. У разі прийняття законодавцем рішення про можливість і доцільність існування в межах кримінальної відповідальності засобу-установлення, альтернативного покаранню, він міг би бути названий «випробуванням» і змістовно визначений у моделі, що становила б собою більш м'який, порівняно з покаранням, вид засобу кримінальної відповідальності.

Нарешті, визначено, що судимість як інший окрім покарання кримінально-правовий засіб-установлення в межах кримінальної відповідальності може бути збережена у кримінальному законодавстві України лише з огляду на положення ч. 3 ст. 76 Конституції та загальну інертність суспільної правосвідомості. При подоланні ж цих факторів можливий перехід до реєстраційної моделі судимості як правового засобу за межами кримінальної відповідальності або ж узагалі відмова від неї.

У підрозділі 2.2. *«Поняття і зміст караності кримінальних правопорушень»* на основі попередньо викладених положень про кримінально-правові засоби загалом, про кримінальну відповідальність як збірний кримінально-правовий засіб-установлення і про покарання як кримінально-правовий засіб-установлення в межах кримінальної відповідальності, досліджено поняття караності. На протипагу висловленим у літературі позиціям доведено, що караність не тотожна передбаченості (т.зв. «забороненості») діяння кримінальним законом, не є ознакою кримінального правопорушення і не може бути ототожнена з реальним призначенням покарання. Доведено, що караність кримінальних правопорушень – це така їхня властивість, яка полягає у встановленні в кримінальному законі покарання як потенційного кримінально-правового засобу-установлення за їх вчинення. В цьому сенсі караність і сама є кримінально-правовим засобом – потенційним покаранням, визначеним у кримінальному законі.

І хоч караність і пов'язана з кримінальним правопорушенням, проте є і не має бути його ознакою, а є лише його властивістю, тобто якістю, яка хоч неодмінно і притаманна кримінальному правопорушенню, проте не вирізняє його з-поміж будь-яких інших явищ. В цьому сенсі караність є складовою більш широкої властивості кримінального правопорушення – встановленості у кримінальному законі потенційних кримінально-правових засобів-установлень, що можуть бути застосовані за його вчинення.

Підрозділ 2.3. «Соціальний запит на загальну теорію визначення караності та її методологічну обґрунтованість» присвячений доведенню того, що і суспільство, і держава потребують наукових розробок в царині загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень. На користь цієї тези наведено шість аргументів.

По-перше, це рівень злочинності (кількості вчинюваних кримінальних правопорушень) в Україні, який за період чинності КК 2001 р. в окремі роки зростав, в інші – знижувався без достатнього впливу на те приписів про караність. По-друге, це дані судової статистики щодо призначення судами видів покарань та застосування інших засобів-установлень. Вони свідчать, що окремі види покарань в судовій практиці практично не застосовуються (наприклад: виправні роботи з 2006 р. призначаються менш ніж 1 % засуджених, у тому числі в 2019 р. – 0,09 %; позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю як основне покарання за весь період чинності КК 2001 р. призначалося щороку не більш, ніж 0,06 % засуджених, а в

2017-2018 рр. не призначалося зовсім). Натомість, випробування щодо до осіб, звільнених від покарання (ст. 75 КК), яке передбачалося законодавцем як винятковий кримінально-правовий засіб, застосовується частіше за будь-який окремо взятий вид покарання. По-третє, проведене дисертантом анкетування 648 суддів судів першої інстанції свідчить, що на їхній погляд з чинної покарань можуть бути виключені позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (61,88%); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання (52%); виправні роботи (58,95%) тощо. По-четверте, про це свідчать і проведені фахівцями опитування громадської думки. По-п'яте, про недосконалість чинних приписів про караність аргументовано стверджується в численних дослідженнях українських криміналістів. Нарешті, по-шосте, проблеми караності кримінальних правопорушень визнаються й на рівні державної влади, що проявляється як у постійних, проте часто безрезультатних, намаганнях законодавця її поліпшити, так і в ухваленому Президентом України рішенні про створення у складі Комісії з питань правової реформи робочої групи з питань розвитку кримінального права.

У підрозділі 2.4. *«Загальна теорія визначення караності і наука кримінального права»* спершу дається огляд розвитку вчення про караність у кримінально-правовій літературі (від Ч. Беккарія і до сьогодні) з окремим акцентом на твори українських криміналістів. Стверджується, що накопичений за цей час обсяг теоретичних знань про визначення караності кримінальних правопорушень становить собою виокремлену складову частину в науці кримінального права і науці кримінально-правової політики.

Далі піддані дослідженню наукознавчі питання, що стосуються змісту та форми представлення цих знань. Передусім, на основі аналізу епістемологічних властивостей цих знань доведено, що вони становлять собою саме загальну наукову теорію, тобто виокремлену з-поміж інших систему наукових знань (у тому числі: гіпотез, ідей, аргументів, висновків тощо), що описують і пояснюють визначення караності кримінальних правопорушень на основі певної об'єднуючої засади, мають належне теоретичне обґрунтування та прикладну практичну значимість. Будь-яка теорія визначення караності кримінальних правопорушень за своїм предметом є соціогуманітарною, за місцем в науці кримінального права – фундаментальною, а за точністю прогнозування кінцевого результату – стохастичною. Водночас, теорії визначення караності, розроблені різними авторами, в різні історичні періоди, в різних соціально-економічних чи державно-політичних умовах, можуть бути феноменологічними чи нефеноменологічними; формальними, змістовними чи змішаними; позитивними чи нормативними тощо.

Далі стверджується, що за своїм обсягом теорії визначення караності можуть бути загальними – такими, що охоплюють усе коло питань, пов'язаних з цим кримінально-правовим засобом, і спеціальними – такими, що обмежуються лише певною частиною цих питань.

Спеціальними теоріями можуть бути теорії визначення караності окремих видів кримінальних правопорушень, чи визначення караності певним видом покарання, чи визначення караності кримінальних правопорушень, вчинюваних певними категоріями суб'єктів тощо. Наукова теорія, яка, з одного боку, має на меті дати повне охоплення теоретичного знання про визначення караності кримінальних правопорушень, а з іншого – розглядається як базис для подальшого розвитку наукових досліджень у цій сфері, іменується загальною теорією визначення караності кримінальних правопорушень.

Її предмет становлять собою як діяльність держави по визначенню цього кримінально правового засобу у кримінальному законі (проблеми походження та змісту права покарання (*jus puniendi*), кримінально-правової політики як зовнішньої форми прояву реалізації такого повноваження, місця пеналізації кримінальних правопорушень серед напрямів цієї політики, а також загальні правила її здійснення), так і сама караність – покарання як потенційний кримінально-правовий засіб, що встановлений у кримінальному законі в результаті здійснення такої діяльності (загальні положення про покарання як кримінально-правових засіб, а також про перелік (систему) видів покарань, про кожен окремий вид покарання та про систему і види санкцій).

Нарешті, вирішуючи питання про місце цієї теорії в системі юридичних наук, дисертант приходить до висновку, що та частина її предмета і змісту, які стосуються караності як кримінально-правового засобу, належать до науки кримінального права, а та частина предмету і змісту, що стосуються визначення караності як виду правотворчої діяльності держави – до предмету науки кримінально-правової політики. Остання може бути позиціонована і як самостійна політико-правова наука, і як складова частина науки кримінального права.

У розділі 3 «Здійснення права покарання (*jus puniendi*) при визначенні караності кримінальних правопорушень» досліджується та частина предмета загальної теорії караності, яка належить до науки кримінально-правової політики і стосується здійснення державою пеналізації кримінальних правопорушень. Цей розділ складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Походження і зміст права покарання» вивчаються питання, пов'язані із т.зв. «суб'єктивним кримінальним правом» або ж правом покарання (*jus puniendi*). Беручи до уваги відносну умовність цього терміну (оскільки ним позначається не суб'єктивне право у власному значенні, а владне повноваження), дисертант вивчає і критично оцінює різні теорії походження права покарання. На основі проведеного дослідження стверджується, що право покарання (*jus puniendi*) належить державі на підставі суспільного договору з народом і розпадається на три складових: повноваження встановлювати у законі покарання за вчинення кримінальних правопорушень; повноваження призначати покарання особам, які вчинили кримінальні правопорушення; повноваження виконувати покарання щодо осіб, яким воно призначене.

Український народ загалом і окремі його представники, зокрема, можуть сприяти державі у реалізації кожної з трьох складових права покарання, проте не можуть реалізовувати їх самостійно. Це право передане державі повністю й остаточно для забезпечення невідворотності, справедливості та адекватності покарання у межах здійснення державою її внутрішньої функції протидії злочинності.

Предметом загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень охоплюється лише перша складова права покарання, а саме – повноваження держави визначати у кримінальному законі караність кримінальних правопорушень. Це повноваження здійснюється державою шляхом вироблення та реалізації цілої низки заходів під час здійснення нею своєї кримінально-правової політики.

Далі, в підрозділі 3.2. *«Реалізація права покарання через здійснення кримінально-правової політики»* досліджуються загальні проблеми кримінально-правової політики в аспекті їх застосунку до здійснення права покарання. Передусім, тут відзначається, що розуміння кримінально-правової політики є багатоаспектним як за предметом, так і за обсягом.

Поклавши в основу свого дослідження т.зв. «діяльнісний підхід» (В. М. Кудрявцев та ін.), дисертант прийшов до висновку, що кримінально-правова політика в своєму першому й основному значенні становить собою діяльність держави із протидії кримінальним правопорушенням із застосуванням засобів кримінального права. Поза межами кримінально-правової політики знаходиться діяльність із протидії злочинності із застосуванням інших, окрім кримінально-правових, засобів, зокрема: правових засобів іншої галузевої належності, а також позаправових засобів. Окрім цього основного значення, терміном «кримінально-правова політика» можуть бути позначені також: (1) стратегічна, генеральна ідея, відповідно до якої має здійснюватися така діяльність; (2) окрема галузь (чи підгалузь) юридичної (чи політико-юридичної) науки; (3) університетська навчальна дисципліна. Далі кримінально-правова політика досліджується лише в її першому, основному значенні.

Як діяльність держави із протидії кримінальним правопорушенням із застосуванням засобів кримінального права кримінально-правова політика здійснюється на двох рівнях: законодавчому та правозастосовному. Законодавчий рівень її здійснення полягає у створенні та закріпленні в кримінальному законі кримінально-правових засобів, що підлягатимуть застосуванню на правозастосовному рівні; правозастосовний – у реальному застосуванні створених на правотворчому рівні кримінально-правових засобів для врегулювання конкретних кримінально-правових відносин. Оскільки караність є потенційним кримінально-правовим засобом, далі досліджується виключно законодавчий рівень здійснення кримінально-правової політики.

Залежно від пов'язаності з окремими засобами кримінального права, на законодавчому рівні здійснення кримінально-правової політики виділено декілька її напрямів, а саме: визначення

в кримінальному законі діянь у якості кримінальних правопорушень чи відмова від їх визнання в такій якості; визначення кримінально-правових засобів-установлень, що підлягають застосуванню за вчинення кримінальних правопорушень; визначення кримінально-правових засобів-діянь як щодо кримінальних правопорушень (наприклад, правил їх кваліфікації), так і щодо засобів-установлень, що можуть бути застосовані за їх вчинення (їх призначення, звільнення від них чи їх заміни). Предметом загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень охоплюється лише та частина законодавчого рівня здійснення кримінально-правової політики, яка полягає у визначенні в кримінальному законі покарання, і традиційно іменується пеналізацією кримінальних правопорушень.

У підрозділі 3.3. *«Пеналізація як напрям здійснення кримінально-правової політики щодо визначення караності кримінальних правопорушень»* розвивається закладений вище діяльнісний підхід до вивчення кримінально-правової політики і окремих її напрямів. У результаті дисертант приходиться до висновку, що пеналізація кримінальних правопорушень – це складова частина (напрямок) кримінально-правової політики держави, яка становить собою процес і результат діяльності законодавця по визначенню караності кримінальних правопорушень з метою нормативного забезпечення кримінально-правових засобів протидії злочинності. Вона є самостійним напрямом кримінально-правової політики, який не може бути ні охоплений іншими напрямами (наприклад, криміналізацією), ні охоплювати собою інші напрями (наприклад, депеналізацію), ні ототожнюватися з окремими напрямами здійснення кримінально-правової політики на правозастосовному рівні (наприклад, з призначенням покарання).

Водночас, звертається увага на те, що позаяк покарання є лише одним із засобів-установлень в межах кримінальної відповідальності, а сама кримінальна відповідальність разом з іншими кримінально-правовими засобами-установленнями становить сукупність засобів, що встановлюються в законі для застосування судами за вчинення кримінального правопорушення, пеналізація кримінальних правопорушень у наведеному значенні розглядається як складова напряму кримінально-правової політики по визначенню в законі цих засобів, співвідноситься ним як частина і ціле і має підкорятися загальним правилам здійснення цього напряму кримінально-правової політики.

Нарешті, в підрозділі 3.4. *«Загальні правила здійснення пеналізації кримінальних правопорушень»* доводиться, що вся кримінально-правова політика держави, у тому числі й на законодавчому рівні, повинна здійснюватися не лише на науково обґрунтованій основі, а й відповідно до певних юридично зобов'язуючих правил (ч. 2 ст. 19 Конституції). Такими правилами є загальні принципи права, що зводяться до основоположного принципу верховенства права, або впливають із нього. Цим принципам має підкорятися і пеналізація кримінальних правопорушень як один з правотворчих напрямів здійснення кримінально-правової політики, що

полягає у визначенні караності кримінальних правопорушень.

Далі з основоположного принципу верховенства права виводиться вісім окремих принципів нижчого рівня, що підлягають закріпленню у кримінальному законі, і яким має підкорятися не лише правозастосовний рівень, а й правотворчий рівень здійснення кримінально-правової політики, при чому – у всіх його напрямках. Це принципи: законності; юридичної визначеності; рівності перед законом; пропорційності; індивідуальності; гуманізму; однократності; сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Кожен з них має свій прояв і при здійсненні пеналізації кримінальних правопорушень. В роботі детально розкриті зміст і значення кожного принципу для визначення караності.

Нарешті, стверджується, що на основі і в розвиток цих загальних правил здійснення пеналізації, мають бути розроблені дві групи прикладних правил: (1) правила формування переліку (системи) видів покарань і (2) правила побудови санкцій кримінального закону. Ці правила розробляються дисертантом у наступному розділі роботи.

У розділі 4 «Теоретична модель визначення караності кримінальних правопорушень у кримінальному законі» на підставі попередньо викладених положень розроблена й обґрунтована теоретична модель законодавчих приписів щодо караності кримінальних правопорушень. Обґрунтовано, що така модель має становити собою спеціально створену на основі положень загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень ідеальну (таку, що існує в ідеї) систему положень про караність кримінальних правопорушень, що мала б потрібний ступінь подібності до пропонованої для закріплення у законодавстві та була б адекватною для цього. Ця модель має включати у себе три блоки положень: перший – про перелік (систему) видів покарань, що мають бути передбачені у кримінальному законі; другий – про зміст кожного окремо взятого виду покарання; третій – положення про караність окремих видів кримінальних правопорушень, що визначається у санкціях кримінального закону. З огляду на викладене, цей розділ складається з восьми підрозділів, з яких перший присвячений першому блоку, наступні – другому, останній – третьому.

Так, у підрозділі 4.1. *«Теоретична модель визначення переліку (системи) видів покарань у кримінальному законі»* передусім сформульовані спеціальні правила формування переліку видів покарань. Доведено, що воно має здійснюватися на основі відбору окремих засобів впливу на особу за результатами встановлення їхньої відповідності первинним ознакам виду покарання, якими є такі чотири їх характеристики. По-перше, вони мають бути спрямовані виключно проти законних прав або свобод особи; по-друге, вони повинні обмежувати особу в реалізації цього права чи свободи; по-третє, вони можуть стосуватися виключно тих прав і свобод, стосовно яких допускаються Конституцією чи міжнародно-правовими актами в галузі прав людини; по-четверте, їхній каральний зміст має переважати превентивний.

На цій основі визначено, що видами покарання, які підлягають закріпленню в теоретичній моделі їхнього переліку є (за ступенем зростання суворості): громадські роботи, штраф, обмеження свободи, ув'язнення на певний строк та довічне ув'язнення. Громадські роботи та штраф можуть бути і основним, і додатковим покаранням, решта видів покарань – лише основними. Інші правові засоби, що за чинним КК визнаються видами покарань, мають бути або визнані засобами безпеки (наприклад, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певними видами діяльності), або виключені з нього (наприклад, виправні роботи), або «поглинуті» названими видами покарань (наприклад, арешт – ув'язненням на певний строк).

Окремо розглянуте питання про системну властивість переліку видів покарань, передбачених кримінальним законом, і доведено, що він володіє такою властивістю, а відтак може бути іменованій системою покарань. Системною властивістю цього переліку є те, що він виступає законодавчою підставою для визначення караності (пеналізації) кожного окремо взятого виду кримінального правопорушення шляхом визначення санкції, що підлягатиме застосуванню за його вчинення. На цій підставі система покарань визначається як встановлена кримінальним законом узгоджена й упорядкована закрита множина видів покарань, що є підставою для визначення караності окремих видів кримінальних правопорушень.

Наступні п'ять підрозділів присвячені теоретичним моделям визначення кожного окремо взятого виду покарання. Доведено, що стосовно кожного з них теоретична модель має включати в себе три блоки положень: (1) про зміст правообмежень цього виду покарання; (2) про розмір (строки) його правообмежень; (3) про коло осіб, до яких може (чи не може) бути застосований цей вид покарання.

Зокрема, в підрозділі 4.2. «*Теоретична модель визначення громадських робіт*» визначено, що змістом правообмежень цього виду покарання є обмеження особи в реалізації права на працю шляхом покладення на неї обов'язку виконувати суспільно корисну, посильну, безоплатну працю у вільний від її зайнятості час. Моделюючи приписи про строк цього виду покарання, обґрунтовано зміну одиниці його обчислення з годин на місяці, впродовж яких має бути відпрацьована певна кількість годин. Аргументовано можливість встановлення громадських робіт на строк від 1 до 12 місяців з виконанням щомісячно: зайнятою особою – 40 годин (але не більше 4 годин на добу); незайнятою особою – 80 годин (але не більше 8 годин на добу); неповнолітнім – 20 годин (але не більше 2 годин на добу). Нарешті, під час дослідження питання про обмеження застосування цього виду покарання по колу осіб визначено, що воно підлягає застосуванню до всіх осіб, за винятком: осіб, які не досягли 16-річного віку, осіб з інвалідністю I або II групи, вагітних жінок і осіб, що досягли пенсійного віку.

У підрозділі 4.3. «*Теоретична модель визначення штрафу*» визначено, що зміст цього виду покарання полягає в обмеженні особи в реалізації права власності на певну суму грошей шляхом

покладення на неї обов'язку сплатити їх до державного Фонду відшкодування шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями. Наведено аргументи на користь збереження законодавчого підходу до обчислення штрафу в певних умовних одиницях і проти використання в такій якості мінімальної зарплати чи неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Запропоновано обчислення штрафу у специфічних саме для кримінального законодавства розрахункових одиницях (яку відначально пропонується взяти за 100 грн.) і встановлення його в межах від 10 до 10.000 розрахункових одиниць. Нарешті, обґрунтовано, що цей вид покарання є загальним, тобто може бути призначений будь-якій особі, що має гроші чи майно, на які може бути звернуте стягнення штрафу.

У підрозділі 4.4. «Теоретична модель визначення обмеження свободи» передусім обґрунтовано вибір моделі цього виду покарання, пов'язаної із залишенням засудженої особи в суспільстві. Це обумовлено тим, що його зміст полягає у сукупності обмежень на реалізацію свободи пересування особи (ст. 2 Протоколу № 4 до ЄКПЛ), але не її права на особисту свободу (ст. 5 ЄКПЛ). Аргументовано три блоки обмежень у реалізації свободи пересування, а саме: (1) встановлення обов'язку перебувати за місцем свого проживання у певні години доби та дні тижня, визначені судом; (2) заборона перебувати за межами України, у місцях, де свободу пересування обмежено законом «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», та в місцях, визначених судом; (3) застосуванні засобів постійного (електронний моніторинг) та періодичного (перевірки) контролю за поведінкою і місцем знаходження засудженого. Доведено необхідність встановлення цього виду покарання в межах від 1 міс. до 5 р. і можливість його застосування до будь-якої особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

У підрозділі «4.5. Теоретична модель визначення ув'язнення на певний строк» стверджується, що цей вид покарання спрямований на обмеження особи у реалізації виключно права на особисту свободу і повинен мати мінімальний вплив на можливості реалізації нею інших її прав та свобод. З урахуванням запропонованої відмови від спеціальних видів покарань, що спрямовані на обмеження в реалізації цього ж права (арешт та ін.), доведено можливість визначення мінімального строку ув'язнення на рівні 1 міс. Для гармонізації національного кримінального законодавства з нормами міжнародного кримінального права (зокрема – Римським статутом МКС) та з урахуванням інших сформульованих у роботі аргументів обґрунтовано встановлення максимального строку ув'язнення на рівні 30 років. При цьому визначено, що різні тривалості цього виду покарання мають бути наповнені різним змістом виправних і ресоціалізаційних засобів, що підлягатимуть застосуванню до засудженого: короткотривале ув'язнення може пов'язуватися з більш жорсткими обмеженнями в реалізації права на особисту свободу (т.зв. «шокова терапія»), довготривале – з менш жорсткими, але з більш широким використанням ресоціалізаційних засобів. На підставі проведеного дослідження не встановлено

жодної категорії осіб, до яких не міг би застосовуватися цей вид покарання за вчинення хоча б якогось виду кримінального правопорушення.

У підрозділі 4.6. «*Теоретична модель визначення довічного ув'язнення*» визначено, що це є найсуворіший основний вид покарання, що обмежує особу у реалізації права на особисту свободу на строк до закінчення її життя, якщо лише ця особа протягом відбування визначеного строку цього виду покарання своєю поведінкою не доведе можливість її дострокового звільнення. Доведено, що до змісту правообмежень цього виду покарання, на відміну від інших, входить також і підстава дострокового припинення його відбування, яка має бути визначена як два альтернативних повноваження суду. Перше полягає в тому, що стосовно осіб, які відбули не менше 20 років довічного ув'язнення, суд повинен мати повноваження замінити їм це покарання ув'язненням на строк від 25 до 30 років (обчислюваних з моменту початку виконання довічного ув'язнення), за умови, якщо доведене відпадиння пенологічних підстав для подальшого відбування ними цього виду покарання. Друге полягає в тому, що за тих же умов для осіб, які відбули не менше 25 років довічного ув'язнення, суд повинен мати повноваження звільнити їх від подальшого відбування покарання з випробуванням. Обґрунтовано, що довічне ув'язнення може бути призначене будь-якій особі, за винятком особи, яка: (1) на час вчинення злочину не досягла 21 року; (2) на час винесення вироку досягла 65 років; (3) на час вчинення злочину чи на час винесення вироку є вагітною жінкою.

У підрозділі 4.7. «*Питання комплексних і спеціальних видів покарань*» визначено, що подальший розвиток наукових досліджень караності кримінальних правопорушень здатен, зокрема, призвести до формування на основі положень загальної теорії караності окремих спеціальних теорій караності комплексними чи спеціальними покараннями. Відтак, розроблена теоретична модель системи загальних видів покарань може бути розвинута як у напрямі доповнення її видами чи підвидами комплексних (таких, що поєднують правообмежувальний зміст декількох інших), так і в напрямі спеціальних (таких, що мають особливості правообмежувального змісту для окремих категорій засуджених) видів покарань.

У підрозділі 4.8. «*Теоретична модель визначення санкцій кримінального закону*» стверджується, що санкція є структурним елементом норми і кримінального права, і кримінально-правового припису, в якому відображаються види і розміри покарань, що підлягають застосуванню за вчинення окремого виду кримінального правопорушення (караність окремого виду кримінального правопорушення). Наведено аргументи на користь того, що задля реалізації принципів кримінального закону, які охоплюються принципом верховенства права чи впливають із нього (передусім – принципів пропорційності, правової визначеності, рівності перед законом), має бути розроблена система типових санкцій кримінального закону. З огляду на багатократну повторюваність змісту цих санкцій у макронормах кримінального права про відповідальність за

окремі види кримінальних правопорушень, запропоноване перенесення їх до змісту Загальної частини кримінального закону.

Розроблено систему спеціальних правил, за якими має здійснюватися конструювання типових санкцій. Ці правила є такими: (1) в санкціях мають бути передбачені лише ті види покарань, які встановлені у системі покарань; (2) усі покарання в санкціях повинні визначатися мінімальним та максимальним розміром, при чому обидва ці розміри повинні не виходити за межі граничних розмірів для певного виду покарання; (3) усі покарання в санкціях (за винятком довічного ув'язнення) мають бути встановлені у відносно визначених розмірах, при чому для них мають бути встановлені як максимальний, так і мінімальний строки (розміри); (4) розміри (строки) покарань у санкціях суміжних степенів суворості не можуть між собою перехрещуватися; (5) в альтернативних санкціях можуть встановлюватися лише співмірні між собою за ступенем суворості покарання; (6) в санкціях за найбільш тяжкі злочини має бути встановлений більш широкий розрив між мінімальним та максимальним розміром покарання, в санкціях за проступки і менш тяжкі злочини – менший; (7) для видів покарань, що мислимі як додаткові (громадські роботи і штраф) мають бути вироблені самостійні підстави для їх призначення в такій якості без включення їх до санкцій.

На підставі сформульованих правил та інших положень загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень розроблена система з 50 типових санкцій (15 – за проступки і 35 – за злочини), що може бути використана законодавцем для їх пеналізації після попередньої оцінки типового ступеня тяжкості відповідного виду кримінального правопорушення. Стверджується, що встановленню санкцій мають передувати попередні визначення та оцінка ступенів тяжкості кримінальних правопорушень, їх ранжирування чи класифікація за цим ступенем і подальше співвідношення з системою типових санкцій з тим, щоб за правопорушення найменшого ступеня тяжкості встановлювалися найменш суворі санкції, а далі зі зростанням ступеня тяжкості правопорушення зростав і ступінь суворості санкції за нього.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження розв'язано важливу наукову проблему, що має значення для теорії кримінального права та практики застосування кримінального закону, а саме цілісно, системно та послідовно сформульовані положення загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень. Вирішення поставлених у межах дослідження завдань дозволило сформулювати низку висновків, пропозицій та рекомендацій, основними з яких є такі.

1. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень є соціогуманітарною фундаментальною стохастичною теорією на стику наук кримінального права та кримінально-правової політики, предметом якої є діяльність держави з визначення караності кримінальних

правопорушень шляхом здійснення пеналізації як напряму кримінально-правової політики, а також результат цієї діяльності, яким є караність кримінальних правопорушень як потенційний кримінально-правовий засіб-установлення в межах кримінальної відповідальності.

2. Викладена в цьому дослідженні теорія визначення караності кримінальних правопорушень позиціонується як нефеноменологічна, змішана і нормативна. Вона претендує на охоплення основних положень щодо всієї системи наукових знань про визначення караності кримінальних правопорушень, не обмежуючись ні колом таких правопорушень, ні колом осіб, що їх вчиняють, ні видами покарань, ні будь-якими іншими факторами, відтак, іменується загальною теорією визначення караності кримінальних правопорушень.

3. Загальність цієї теорії не означає її остаточності, вичерпності та завершеності, натомість, ставши предметом критики з боку нинішнього та наступних поколінь науковців, ця теорія вплине на подальший розвиток наукового пошуку щодо: системи кримінально-правових засобів загалом і кримінальної відповідальності зокрема; покарання як засобу кримінального права і караності як властивості кримінального правопорушення, похідної від цього засобу; державного права покарання (*jus puniendi*) та його здійснення при пеналізації кримінальних правопорушень у кримінально-правовій політиці; окремих видів покарань та санкцій кримінального закону тощо.

4. Визначення караності кримінальних правопорушень є окремим напрямом здійснення кримінально-правової політики держави зі створення й закріплення приписів кримінального закону щодо покарання як кримінально-правового засобу-установлення і що цей напрям кримінально-правової політики має не лише здійснюватися на науково обґрунтованій основі, а й бути внормованим певними обов'язковими для виконання законодавцем правилами (ч. 2 ст. 19 Конституції).

5. На основі проведеного дослідження визначені походження, зміст та обсяг права держави на покарання (*jus puniendi*), виокремлена така його складова, як право держави визначати у кримінальному законі потенційне покарання за вчинення кримінальних правопорушень (їхня караність); визначені суб'єктний склад, об'єкт, зміст, мета та інші характеристики відповідного напряму здійснення кримінально-правової політики, який іменується пеналізацією кримінальних правопорушень.

6. Кримінально-правова політика є складним багатоаспектним явищем, що охоплює собою не тільки власне діяльність із протидії злочинності, а й теоретичну модель її здійснення. Крім того, кримінально-правова політика становить також окрему галузь соціальної науки, що знаходиться на стику юридичних і політологічних досліджень. У сучасний період відбуваються формування й виокремлення предмета цієї науки, удосконалюються її методологічна база й понятійний апарат, розвиваються окремі напрями досліджень.

7. Уся кримінально-правова політика держави загалом, і пеналізація кримінальних

правопорушень як окремий напрям її законодавчого рівня здійснення зокрема мають здійснюватися на підставі обов'язкових для суб'єкта цієї політики (законодавця) правил. Установлено існування обов'язкових для законодавця вимог (принципів кримінального права, а також правил побудови переліку видів покарань та санкцій), якими він зобов'язаний керуватися, визначаючи караність кримінальних правопорушень. Загалом, визначення караності кримінальних правопорушень є складовою процесу та результату визначення всієї системи кримінально-правових засобів.

8. У межах загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень розвинуто у зламі до предмета кримінального права загальнотеоретичне вчення про правові засоби і визначено систему засобів кримінального права, пов'язаних з обома галузеутворюючими інститутами кримінального права (кримінальним правопорушенням та кримінальною відповідальністю), але головним чином – з кримінальною відповідальністю. При цьому розрізняються: (1) засоби кримінального права (або ж кримінально-правові засоби), тобто ті правові засоби, за допомогою яких регулюються кримінально-правові суспільні відносини, тобто суспільні відносини, що є предметом кримінального права як галузі права; (2) засоби кримінального законодавства, тобто всі засоби кримінального закону, у тому числі й ті, за допомогою яких регулюються також й інші суспільні відносини, які законодавець вважає за можливе чи доцільне регулювати через кримінальний закон.

9. Засоби кримінального законодавства є ширшими за обсягом, ніж засоби кримінального права, повністю охоплюють собою останні. Але оскільки основний зміст кримінального закону становлять приписи, спрямовані на регулювання саме кримінально-правових суспільних відносин, то саме система засобів кримінального права й повинна визначати структуру такого закону.

10. Кримінально-правовими засобами-установленнями є ті правові засоби, які стосуються субстанціонального, статичного визначення основних інститутів кримінального права. Передусім таким засобом є визнання певних діянь кримінальними правопорушеннями і закріплення в законі системи ознак, що визначають такі діяння (криміналізація). Крім того, до кримінально-правових засобів-установлень належать також і засоби кримінальної відповідальності, що підлягають застосуванню до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Обов'язковим, а в деяких моделях – і єдиним засобом кримінальної відповідальності є покарання.

11. Кримінально-правовими засобами-діяннями є ті правові засоби, які полягають у динамічному впливі через засоби-установлення на зміст конкретних кримінальних правовідносин. Такими засобами стосовно інституту кримінального правопорушення є його кваліфікація; стосовно інституту кримінальної відповідальності та засобів, що її складають, є – їх застосування (призначення), звільнення від їх застосування або заміна одного засобу іншим.

12. Система засобів кримінального права структурована за двома критеріями. За критерієм

належності до основних інститутів кримінального права такі засоби поділяються на: (1) ті, що стосуються інституту кримінального правопорушення: (а) встановлення діяння у кримінальному законі як кримінального правопорушення та (б) кваліфікація діяння як кримінального правопорушення судом; (2) ті, що стосуються інституту кримінальної відповідальності: а) встановлення засобів кримінальної відповідальності (покарання та, можливо, інших) у кримінальному законі; (б) застосування (призначення), звільнення від застосування або заміна таких засобів судом. За критерієм ролі цих засобів у механізмі правового регулювання вони поділяються на: (1) засоби-установлення: (а) визначення діяння в законі як кримінального правопорушення; (б) покарання; (в) інші засоби кримінальної відповідальності (можливо, але не обов'язково); (2) засоби-діяння: (а) кваліфікація кримінального правопорушення; (б) призначення (застосування) покарання чи іншого засобу кримінальної відповідальності; (в) звільнення від покарання чи іншого засобу кримінальної відповідальності; (г) заміна покарань чи інших засобів кримінальної відповідальності.

13. Караність кримінальних правопорушень є самостійним кримінально-правовим засобом-установленням, що виражає потенційне покарання. У такому сенсі караність є властивістю, проте не ознакою кримінального правопорушення. Вона має визначатися законодавцем не довільно, а на підставі теоретично обґрунтованих і юридично обов'язкових для нього принципів та правил.

14. Загальними правилами (принципами), яким має підкорятися не лише правозастосовний рівень, а й правотворчий рівень здійснення кримінально-правової політики, у тому числі й такий його напрям, як пеналізація кримінальних правопорушень, є принципи: законності; юридичної визначеності; рівності перед законом; пропорційності; індивідуальності; гуманізму; однократності; сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Кожен з них має своє значення і для здійснення пеналізації кримінальних правопорушень.

15. Спеціальні правила визначення караності кримінальних правопорушень розпадаються на: (1) правила визначення переліку (системи) видів покарань і (2) правила визначення санкцій. До перших належать: спрямованість правового засобу виключно проти законних прав або свобод особи; обмеження особи в реалізації цього права чи свободи, проте не позбавлення їх; допустимість обмежень в їх реалізації на підставі Конституції чи міжнародно-правових актів у галузі прав людини; переважання карального змісту над превентивним. До других: передбачення в санкціях лише тих видів покарань, які встановлені в системі покарань; визначатися їх мінімальним і максимальним розмірами, що не виходять за межі граничних розмірів для певного виду покарання; встановлення усіх видів покарань (крім довічного ув'язнення) у відносно визначених розмірах; недопустимість перехрещення розмірів (строків) покарань у санкціях суміжних ступенів суворості; встановлення в альтернативних санкціях лише співмірних між собою за ступенем суворості покарання; допущення санкціях за найбільш тяжкі злочини більш широкого розрив між

мінімальним і максимальним розмірами покарання, а в санкціях за проступки й менш тяжкі злочини – меншого; виведення додаткових покарань за межі санкцій і встановлення самостійних підстав для їхнього призначення.

16. На основі розроблених положень загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень пропонується законодавча модель караності, що побудована, виходячи з ідеї встановлення відповідальності за злочини і проступки в єдиному законі. У разі ж реалізації іншого підходу – приписи цього розділу мають бути частково продубльовані в обох законах, а частково – логічно розділені між ними.

17. Пропонується така теоретична модель розділу Загальної частини кримінального закону, присвяченого караності кримінальних правопорушень:

«Розділ... Покарання

Стаття... Поняття і мета покарання

1. Покарання є обмеженням у реалізації прав або свобод людини, що застосовується на підставі цього Кодексу в примусовому порядку за обвинувальним вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення.

2. Покарання має на меті кару, через яку досягає запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень і спонукання особи до правослухняної поведінки.

Стаття... Система покарань

1. Систему покарань складають:

- 1) громадські роботи;
- 2) штраф;
- 3) обмеження свободи;
- 4) ув'язнення на певний строк;
- 5) довічне ув'язнення.

2. Громадські роботи і штраф є основними і додатковими видами покарання.

3. Обмеження свободи, ув'язнення на певний строк і довічне ув'язнення є основними видами покарання.

Стаття... Громадські роботи

1. Громадські роботи полягають в обмеженні в реалізації права на працю шляхом покладення на засуджену особу обов'язку виконувати суспільно корисну, посильну, безоплатну працю у вільний від її зайнятості час.

2. Громадські роботи встановлюються на строк від 1 до 12 місяців і виконуються щомісячно: зайнятою особою – 40 годин (але не більше 4 годин на добу); незайнятою особою – 80 годин (але не більше 8 годин на добу); неповнолітнім – 20 годин (але не більше 2 годин на добу).

3. Громадські роботи не можуть бути призначені особі, яка на час винесення вироку:

- 1) не досягла 16-річного віку;
- 2) є особою з інвалідністю I або II групи;
- 3) є вагітною жінкою;
- 4) або досягла пенсійного віку.

4. Як додаткове покарання громадські роботи можуть бути призначені разом з основним покаранням у виді штрафу або обмеження свободи у випадках, якщо суд вважатиме, що їхнє застосування сприятиме досягненню мети покарання.

Стаття... Штраф

1. Штраф полягає в обмеженні в реалізації права власності шляхом покладення на засуджену особу обов'язку сплатити грошову суму до державного Фонду відшкодування шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями.

2. Штраф встановлюється в сумі від 10 до 10.000 розрахункових одиниць.

3. Штраф як додаткове покарання може бути призначений лише за вчинення умисного кримінального правопорушення:

- 1) з корисливого мотиву;
- 2) корупційного;
- 3) або такого, що заподіяло тяжку чи особливо тяжку майнову шкоду.

4. Як додаткове покарання штраф може бути призначений у сумі:

- 1) за проступок другої категорії – від 10 до 100 розрахункових одиниць;
- 2) за проступок першої категорії – від 100 до 300 розрахункових одиниць;
- 3) за злочин невеликої тяжкості – від 300 до 500 розрахункових одиниць;
- 4) за злочин істотної тяжкості – від 500 до 1000 розрахункових одиниць;
- 5) за злочин середньої тяжкості – від 1000 до 3000 розрахункових одиниць;
- 7) за тяжкий злочин – від 3000 до 5000 розрахункових одиниць;
- 5) за особливо тяжкий злочин – від 5000 до 10000 розрахункових одиниць.

5. Питання про призначення штрафу вирішується з урахуванням майнового стану засудженої особи.

6. З урахуванням майнового стану засудженої особи суд може прийняти рішення про:

- а) сплату штрафу частинами на строк до п'яти років, з визначенням розмірів платежів та періодичності (не рідше ніж один раз на 60 днів),
- б) або відстрочення його сплати на строк до одного року.

Стаття... Обмеження свободи

1. Обмеження свободи полягає в обмеженні в реалізації права на свободу пересування шляхом встановлення засудженій особі:

- 1) обов'язку знаходитися за місцем свого проживання у визначені судом години доби (від 8

до 12 годин на добу) чи у визначені судом дні тижня;

2) заборони виїжджати за межі України, перебувати у місцях, де свободу пересування обмежено Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», а також у місцях, визначених судом;

3) обов'язку періодично з'являтися до органу, що відає виконанням цього виду покарання, періодично зазнавати його перевірок та знаходитися під електронним моніторингом.

2. Обмеження свободи встановлюється на строк від 1 місяця до 5 років.

Стаття... Ув'язнення на певний строк

1. Ув'язнення на певний строк полягає в обмеженні в реалізації права на особисту свободу шляхом тримання засудженої особи в установі виконання покарання протягом визначеного судом строку.

2. Ув'язнення на певний строк встановлюється на строк від 1 місяця до 30 років.

Стаття... Довічне ув'язнення

1. Довічне ув'язнення полягає в обмеженні в реалізації права на особисту свободу шляхом безстрокового тримання засудженої особи в установі виконання покарання.

2. Довічне ув'язнення не може бути призначене особі, яка:

- 1) на час вчинення злочину не досягла 21 року;
- 2) на час винесення вироку досягла 65 років;
- 3) на час вчинення злочину чи на час винесення вироку є вагітною жінкою.

3. Щодо особи, засудженої до довічного ув'язнення, яка має низький ризик вчинення нового злочину, здатна інтегруватися в суспільство та вжила всіх можливих заходів для реституції чи компенсації шкоди, заподіяної вчиненим нею злочином, суд може прийняти рішення про:

1) заміну довічного ув'язнення ув'язненням на строк від 25 до 30 років (обчислюваних із дня, з якого обчислюється довічне ув'язнення) – після відбуття нею не менше 20 років довічного ув'язнення;

2) умовне звільнення її від подальшого відбування покарання – після відбуття нею не менше 25 років ув'язнення.

Стаття... Санкції

1. Особа, яка вчинила проступок другої категорії, карається:

- 1) громадськими роботами на строк від одного місяця до двох місяців;
- 2) громадськими роботами на строк від двох місяців до чотирьох місяців;
- 3) громадськими роботами на строк від одного місяця до двох місяців або штрафом у сумі від десяти до п'ятдесяти розрахункових одиниць;
- 4) громадськими роботами на строк від двох місяців до чотирьох місяців або штрафом у сумі від п'ятдесяти до ста розрахункових одиниць;

5) штрафом у сумі від десяти до п'ятдесяти розрахункових одиниць;

6) штрафом у сумі від п'ятдесяти до ста розрахункових одиниць;

7) штрафом у сумі від п'ятдесяти до ста розрахункових одиниць або обмеженням свободи на строк від одного до трьох місяців;

8) обмеженням свободи на строк від одного до трьох місяців.

2. Особа, яка вчинила проступок першої категорії, карається:

1) громадськими роботами на строк від чотирьох місяців до шести місяців;

2) громадськими роботами на строк від чотирьох місяців до шести місяців або штрафом у сумі від ста до двохсот розрахункових одиниць;

3) штрафом у сумі від двохсот до трьохсот розрахункових одиниць;

4) штрафом у сумі від двохсот до трьохсот розрахункових одиниць або обмеженням свободи на строк від трьох до шести місяців;

5) обмеженням свободи на строк від трьох до шести місяців;

6) обмеженням свободи на строк від трьох до шести місяців або ув'язненням на строк від одного до трьох місяців;

7) ув'язненням на строк від одного до трьох місяців.

3. Особа, яка вчинила злочин невеликої тяжкості, карається:

1) громадськими роботами на строк від шести місяців до дев'яти місяців;

2) громадськими роботами на строк від дев'яти місяців до дванадцяти місяців;

3) громадськими роботами на строк від шести місяців до дев'яти місяців або штрафом у сумі від трьохсот до п'ятисот розрахункових одиниць;

4) громадськими роботами на строк від дев'яти місяців до дванадцяти місяців або штрафом у сумі від п'ятисот до однієї тисячі розрахункових одиниць;

5) штрафом у сумі від трьохсот до п'ятисот розрахункових одиниць;

6) штрафом у сумі від п'ятисот до однієї тисячі розрахункових одиниць;

7) штрафом у сумі від однієї тисячі до двох тисяч розрахункових одиниць;

8) штрафом у сумі від п'ятисот до однієї тисячі розрахункових одиниць або обмеженням свободи на строк від шести до дванадцяти місяців;

9) обмеженням свободи на строк від шести до дванадцяти місяців;

10) обмеженням свободи на строк від шести до дванадцяти місяців або ув'язненням на строк від трьох до шести місяців;

11) ув'язненням на строк від трьох до шести місяців.

4. Особа, яка вчинила злочин істотної тяжкості, карається:

1) штрафом у сумі від двох тисяч до трьох тисяч розрахункових одиниць;

2) штрафом у сумі від трьох тисяч до чотирьох тисяч розрахункових одиниць;

3) штрафом у сумі від трьох тисяч до чотирьох тисяч розрахункових одиниць або обмеженням свободи на строк від одного року до двох років;

4) обмеженням свободи на строк від одного року до двох років;

5) обмеженням свободи на строк від двох років до трьох років;

6) обмеженням свободи на строк від трьох років до чотирьох років;

7) обмеженням свободи на строк від двох років до трьох років або ув'язненням на строк від шести місяців до одного року;

8) обмеженням свободи на строк від трьох років до чотирьох років або ув'язненням на строк від одного до двох років;

9) ув'язненням на строк від шести місяців до одного року;

10) ув'язненням на строк від одного до двох років.

5. Особа, яка вчинила злочин середньої тяжкості, карається:

1) штрафом у сумі від чотирьох тисяч до шести тисяч розрахункових одиниць;

2) штрафом у сумі від шести тисяч до восьми тисяч розрахункових одиниць;

3) штрафом у сумі від восьми тисяч до десяти тисяч розрахункових одиниць;

4) штрафом у сумі від восьми тисяч до десяти тисяч розрахункових одиниць або обмеженням свободи на строк від чотирьох років до п'яти років;

5) обмеженням свободи на строк від чотирьох років до п'яти років;

6) обмеженням свободи на строк від чотирьох років до п'яти років або ув'язненням на строк від двох до трьох років;

7) ув'язненням на строк від двох до трьох років;

8) ув'язненням на строк від трьох до п'яти років.

6. Особа, яка вчинила тяжкий злочин, карається:

1) ув'язненням на строк від п'яти до семи років;

2) ув'язненням на строк від семи до десяти років.

7. Особа, яка вчинила особливо тяжкий злочин, карається:

1) ув'язненням на строк від десяти до п'ятнадцяти років;

2) ув'язненням на строк від п'ятнадцяти до двадцяти років;

3) ув'язненням на строк від п'ятнадцяти до двадцяти років або довічним ув'язненням;

4) ув'язненням на строк від двадцяти до тридцяти років або довічним ув'язненням».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

2. Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монографія. Харків : ФІНН, 2009. 344 с.
3. Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис. Харків : Право, 2012. 80 с.
4. Проблеми правової відповідальності : монографія / Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, Л. М. Баранова та ін.; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. Харків : Право, 2014. 348 с. (розділ: «Поняття, зміст і форми реалізації кримінальної відповідальності», С. 257-287).
5. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи : монографія / Ю. В. Баулін, М. В. Буроменський, В. В. Голіна та ін. Під заг. ред. академіка НАПрН України Ю. В. Бауліна. Київ : ВАІТЕ, 2015. 688 с. (розділи: «Кримінально-правова політика в Україні», С. 169-220; «Кримінальне законодавство України», С. 285-330).
6. Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / за заг. ред. проф. П. Л. Фріса та проф. В. Б. Харченка. Івано-Франківськ – Харків : Б. в., 2016. 419 с. (підрозділ: «Пеналізація як метод кримінально-правової політики», С. 52-69 (у співавторстві з Н. О. Гуторовою).
7. Пономаренко Ю. А. Кримінальна відповідальність і покарання як обмеження прав людини. *Боротьба зі злочинністю та права людини* : Зб. наук. статей. Б-ка журн. «Юридичний вісник». / За ред. М. П. Орзіха, В. М. Дьоміна. Одеса : Фенікс, 2006. С. 212–216.
8. Пономаренко Ю. А. Перелік покарань чи система покарань? *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія “Право”*. 2007. Вип. 9. С. 113–118.
9. Пономаренко Ю. А. Поняття кримінальної відповідальності. *Проблеми законності* : Академіч. зб. наук. праць / Відп. ред. В. Я. Тацій. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2009. Вип. 102. С. 138–148.
10. Пономаренко Ю. А. Поняття пеналізації злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю* : Збірник наукових праць / Ред. кол.: В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. Харків : Кроссруд, 2009. Вип. 17. С. 65–77.
11. Пономаренко Ю. А. Основні правила пеналізації окремих злочинів за чинним КК України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 3 (15). С. 47–52.
12. Пономаренко Ю. А. Розуміння кримінально-правової політики в роботах криміналістів ХІХ – початку ХХ століть. *Проблеми законності* : акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків : Нац. ун-т «ЮАУ», 2011. Вип. 114. С. 154–162.
13. Пономаренко Ю. А. Обґрунтування права покарання в історії філософської та юридичної думки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»* / Ред. кол.: О. І. Процевський (голов. ред.) та ін. Харків : ХНПУ ім.

Г. С. Сковороди, 2011. Вип. 16. С. 113–119.

14. Пономаренко Ю. А. Походження права покарання. *Проблеми законності* : акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків : Нац. ун-т «ЮАУ», 2011. Вип. 115. С. 113–121.

15. Пономаренко Ю. А. Заходи безпеки за кримінальним правом України. *Вісник прокуратури*. 2011. № 9. С. 63–67.

16. Пономаренко Ю. А. Покарання як захід кримінальної відповідальності. *Вісник Одеського національного університету*. Том 16. Випуск 9: *Правознавство* / Ред. кол. журналу: І. М. Коваль (голов. ред.) та ін., ред. кол. серії: А. С. Васильєв (наук. ред.) та ін. Одеса : Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2011. С. 207–213.

17. Пономаренко Ю. А. Розуміння кримінально-правової політики у працях криміналістів радянського і пострадянського часів. *Проблеми законності* : акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків : Нац. ун-т «ЮАУ», 2012. Вип. 118. С. 134–141.

18. Пономаренко Ю. А. Поняття і зміст штрафу як виду покарання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2012. Вип. 20, част. 1, том 4. С. 70–72.

19. Gorpyniuk O., Kovalenko V., Tiutiugin V., Ponomarenko Yu., Kharytonova O. Zbieg przestępstw w prawie karnym Ukrainy. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G: Ius*. 2013. Vol. LX, 2. S. 59-80.

20. Пономаренко Ю. А. Форми реалізації кримінальної відповідальності за кримінальним законодавством України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»* / Ред. кол.: О. І. Процевський (голов. ред.) та ін. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2013. Вип. 20. С. 65–72.

21. Пономаренко Ю. А. Правила застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»* / Ред. кол.: О. І. Процевський (голов. ред.) та ін. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2013. Вип. 22. С. 155–160.

22. Пономаренко Ю. А. Содержание в дисциплинарном батальоне военнослужащих – специальный вид лишения свободы. *Leges et iura*. 2014. № 1/2. С. 183–186.

23. Пономаренко Ю. А. Некоторые вопросы лишения звания как вида наказания по уголовному праву Украины. *Leges et iura*. 2015. № 4/3. С. 77–80.

24. Пономаренко Ю. А. Щодо співвідношення пеналізації та депеналізації злочинів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 1. Том 4. С. 47–51.

25. Тацій В. Я., Тютюгін В. І., Пономаренко Ю. А. Проблеми стабільності й динамізму кримінального законодавства України на сучасному етапі. *Вісник Національної академії правових*

наук України. 2015. № 4 (83). С. 54–66.

26. Баулін Ю. В., Пономаренко Ю. А. Системність у кримінальному праві та кримінальному законодавстві. *Право України*. 2017. № 5. С. 88–95.

27. Пономаренко Ю. А. Штраф в уголовном праве Республики Беларусь и Украины: общее и особенности, современность и перспективы. *Вестник Барановичского государственного университета. Серия: Исторические науки и археология. Экономические науки. Юридические науки*. 2017. Вып. 5. С. 175–178.

28. Lukashevych S. Yu., Obolentsev V. F., Ponomarenko Yu. A. Systematic Transformation Processes of Crime in the Financial and Economic Spheres and the Prevention of Criminal Leadership. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. Volume 441 : 6th International Conference on Social, economic, and academic leadership (ICSEAL-6-2019) P. 149-154. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.200526.022>

29. Пономаренко Ю. А. Види засобів кримінального права. *Проблеми законності*. 2020. Вип 149. С. 154–167.

30. Пономаренко Ю. А. Щодо змісту протиправності як ознаки кримінального правопорушення . *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. Харків : Право, 2020. Вип. 39. С. 46–53.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

31. Пономаренко Ю. А. Деякі перспективи наукових досліджень повноваження держави карати злочинців. *Юридичні читання молодих вчених* : Зб. матеріалів всеукр. наук. конф. 23-24 квітня 2004 р. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. С. 255–258.

32. Пономаренко Ю. А. До питання про поняття пеналізації злочинів. *Правова система суспільства: проблеми, перспективи* : Матеріали І наук.-практ. конф. Кіровоград, 13-14 травня 2005 р. Кіровоград: ВМУРоЛ “Україна”. Кіровоградська філія, 2005. С. 70–72.

33. Пономаренко Ю. А. Роль Конституційного Суду України у визначенні караності злочинів. *Правові проблеми сучасності в умовах розвитку юридичної науки*: Зб. Матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. до Дня науки, Чернігів, 19 травня 2005 р. / Ред. кол.: Андріїв В. М. (голова) та ін. Чернігів: Чернігівські обереги, 2005. С. 62–64.

34. Пономаренко Ю. А. Про деякі недоліки пеналізації злочинів в КК України та шляхи їх подолання. *Реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства України: сучасний стан та перспективи* : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [м. Івано-Франківськ, 30 вересня – 1 жовтня 2005 р.] Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т, 2005. С. 106–108.

35. Пономаренко Ю. А. Пеналізація злочинів і призначення покарання: співвідношення понять. *Молодь у юридичній науці* : Збірник тез міжнар. наук.-практ. конф. молодих науковців

“Четверті осінні юридичні читання” (21-22 жовтня 2005 р.): У 3-х частинах: Частина третя: “Публічно-правові науки”. Підтом І. Хмельницький: Вид-во Хмельницьк. ун-ту управління та права, 2005. С. 262–265.

36. Пономаренко Ю. А. Покарання, альтернативні позбавленню волі, в санкціях статей, що передбачають відповідальність за злочини в сфері господарської діяльності. *Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності* : Матер. наук.-практ. конф. 5-6 жовт. 2005 р. / Ред. кол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. Харків : Кроссруд, 2006. С. 40–42.

37. Пономаренко Ю. А. Підстави обмеження конституційних прав людини при здійсненні пеналізації злочинів. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації Конституції України* : Тези доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. (29-30 черв. 2006 р.). Харків : Нац. юрид. акад. України, 2006. С. 442–445.

38. Пономаренко Ю. А. Місце пеналізації злочинів у кримінально-правовій політиці держави. *Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми*: Матеріали міжнар. наук. конф., Донецьк, 17-18 листопада 2006 року. Донецьк : Донецький юрид. ін-т ЛДУВС, 2006. С. 330–335.

39. Пономаренко Ю. А. Законодавче визначення окремих правил пеналізації злочинів та їх значення. *Піднесення до права: Реформування кримінального та кримінально-виконавчого законодавства – головний чинник корегування політики України у сфері виконання кримінальних покарань* : Зб. доповідей та тез наук.-практ. конф., 21-22 груд. 2006 р. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2006. С. 108–115.

40. Пономаренко Ю. А. Питання вдосконалення КК України щодо правил побудови санкцій. *Матеріали наукових семінарів та «круглих столів», проведених Національною юридичною академією України імені Ярослава Мудрого спільно з Академією правових наук України в рамках Фестивалю науки 15-16 травня 2007 року* / Упорядники А. П. Гетьман, О. В. Петришин. – Харків : Право, 2007. С. 14–16.

41. Пономаренко Ю. А. Деякі проблеми диверсифікації системи покарань. *Актуальні проблеми юридичної науки* : Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Шості осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 26-27 жовтня 2007 року): У 3-х частинах. Частина третя: «Адміністративне право. Адміністративний процес. Фінансове право. Кримінальне право. Кримінологія. Кримінальний процес. Криміналістика». Хмельницький : Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2007. С. 269–270.

42. Пономаренко Ю. А. Проблеми застосування норм кримінального права, що визначають систему покарань. *Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм* : Збірник статей учасників міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам’яті проф. П. О. Недбайла. 28-29 березня 2008 р. Львів : Юридичний факультет Львівського нац. ун-ту, 2008. С. 203–205.

43. Пономаренко Ю. А. Деякі проблеми покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу чину або кваліфікаційного класу. *Від громадянського суспільства до правової держави* : Тези III Міжнар. наук.-практ. конф. (24 квітня 2008 р.). Харків : Харківськ. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2008. С. 328–330.
44. Пономаренко Ю. А. У чому системність системи покарань? *Сучасні проблеми юридичної науки* : Тези доп. та наук. повідомл. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. С. 30–33.
45. Пономаренко Ю. А. Щодо структури вчення про пеналізацію злочинів. *Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні* : Матеріали наук. конф., 15 трав. 2008 р. / Ред кол.: В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2008. С. 39–40.
46. Пономаренко Ю. А. Про деякі результати гуманізації кримінальної відповідальності. *Осінні юридичні читання* : Тези доп. та наук. повідомл. всеукр. наук. конф. мол. учених 12-13 листопада 2008 р. / За заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. С. 407–409.
47. Пономаренко Ю. А. Значення системи покарань для диференціації кримінальної відповідальності в санкціях статей Особливої частини КК України. *Кримінальний кодекс України 2001 року: Проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності* : Міжнародний симпозиум 11-12 вересня 2009 року. Львів : ЛьвДУВС, 2009. С. 188–190.
48. Пономаренко Ю. А. Деякі питання підвищення якості елементного складу системи покарань. *Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю* : Матеріали наук. конф., 15 травня 2009 р. / Ред. кол.: В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2009. С. 85–88.
49. Пономаренко Ю. А. О первичных признаках элементов системы наказаний. *Правовые средства и механизмы противодействия преступности в современном обществе* : материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 16 окт. 2009 г. / редкол.: Г. А. Чумак (отв. ред.) [и др.]. Минск : БГУ, 2010. С. 40–43.
50. Пономаренко Ю. А. Щодо можливості обмеження правового статусу особи, яка вчинила злочин, з урахуванням положень Загальної декларації прав людини. *Права людини і основоположні свободи: міжнародні стандарти та національний вибір* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених (20 березня 2010 р., м. Донецьк, Україна) / Упор.: Л. М. Дешко, Ю. В. Мазур. Донецьк : ДонНУ, 2010. С. 172–173.
51. Пономаренко Ю. А. Основні концепції розуміння кримінально-правової політики. *Політика у сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення* : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / 25-26 лютого 2011 р. Івано-Франківськ : Прикарп. нац. ун-т ім. Василя

Стефаника, 2011. С. 99–101.

52. Пономаренко Ю. А. До питання про межі кримінального права України з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини. *Міжнародні та національні механізми захисту прав людини: виклики сьогодення* : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (8 квітня 2011 р, м. Донецьк, Україна) / Упор. Л. М. Дешко, Ю. В. Мазур. Донецьк : Сучасний друк, 2011. С. 221–223.

53. Пономаренко Ю. А. Питання караності злочинів у рішеннях Конституційного Суду України. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України* : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20-21 травня 2011 р. / Редкол.: Г. Є. Болдарь та ін. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. С. 396–401.

54. Пономаренко Ю. А. До питання про заходи безпеки за кримінальним законодавством України. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань* : Тези доп. та повідомл. учасн. міжнар. симпозиуму, 23-24 вересня 2011 р. / Упор.: Т. І. Созанський та М. М. Сенько. Львів : ЛДУВС, 2011. С. 332–334.

55. Пономаренко Ю. А. Основні проблеми пеналізації злочинів у законотворчій практиці. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13-14 жовт. 2011 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2011. С. 211–216.

56. Пономаренко Ю. А. Поререформенний штраф: чи у вірному напрямку йдемо? *Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права* : Матер. II міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 19-20 квітня 2012 р. / Упорядн.: Є. О. Письменський, Ю. Г. Старовойтова. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 425–428.

57. Пономаренко Ю. А. Проблеми караності корупційних злочинів. *Правові та інституційні механізми протидії корупційним правопорушенням* : Матеріали наук.-практ. семінару, 20 квіт. 2012 р. / НАПрН України, НДІ вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса [та ін.]; редкол.: В. І. Борисов (голов. ред.) [та ін.]. Київ : Ред. журн. «Право України»; Харків : Право, 2013. С. 36–39.

58. Пономаренко Ю. А. До проблеми караності кримінальних проступків. *Закон, проступок, відповідальність* : Зб. науков. праць [присвяч. 85-річчю д.ю.н., проф. Л. В. Багрія-Шахматова] / Відп. ред. В. О. Туляков. Одеса : Юридична література, 2014. С. 65–69.

59. Пономаренко Ю. А. Кримінально-правова політика в системі правових і позаправових заходів протидії злочинності. *Морально-етичні засади реформування кримінального законодавства* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 10 квіт. 2015 р.); упоряд. В. В. Шаблистий. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ., 2015. С. 61–64.

60. Пономаренко Ю. А. Традиції і новації у вітчизняній системі покарань. *Кримінальне*

право: традиції та новації : матеріали міжнародного круглого столу, присвяченого 90-літтю з дня народження видатного вченого, Героя України, академіка В. В. Сташиса, 9-10 липня 2015 р. м. Полтава. Харків : Б.в., 2015. С. 31–34. URL: http://pli.nlu.edu.ua/doc/20150709_materials_of_the_international_round_table.pdf

61. Пономаренко Ю. А. Застосування правил юридичної техніки при побудові санкцій кримінального закону. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання* : Тези доп. та повідомл. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 вер. – 1 жовт. 2015 р.) / За ред. проф. В. В. Комарова, І. Д. Шутака. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 123–126.

62. Пономаренко Ю. А. Кримінальна відповідальність, покарання та інші заходи кримінально-правового характеру в системі кримінально-правових наслідків вчинення злочину. *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8-9 жовт. 2015 р. / НЮУ ім. Ярослава Мудрого, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності ім. академіка В. В. Сташиса НАПрН України, Всеукр. асоц. кримінального права. Харків : Право, 2015. С. 192–195.

63. Пономаренко Ю. А. Деякі перспективи розвитку кримінально-правової політики України на основі Доської декларації 2015 року. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2016 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2016. С. 142–146.

64. Пономаренко Ю. А. Про шляхи подальшої гуманізації кримінального законодавства України. *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства* : матер. Міжнар. наук.-практ. симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листопада 2016 р.). Івано-Франківськ : Ред.-видавн. відділ Івано-Франківського ун-ту права імені Короля Данила Галицького, 2016. С. 222–225. URL: <http://iful.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/Zbirnyk-symposiumu-18.11.2016-1.pdf>

65. Пономаренко Ю. А. Проблемы пенализации преступлений в уголовном законодательстве Республики Беларусь и Украины: причины, последствия, пути преодоления. *Уголовная политика Республики Беларусь: состояние и пути совершенствования* : Сб. матер. III Междунар. науч.-практ. конф. (Барановичи, 11-13 мая 2017 г.) / Научн. ред. М. В. Андрияшко. Барановичи : БарГУ, 2017. С. 147–149.

66. Пономаренко Ю. А. Щодо впливу ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на інститут покарання за Кримінальним кодексом України. *Кримінальне право в умовах глобалізації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 25 травня 2018 р. Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2018. С. 153–156.

67. Пономаренко Ю. А. Кримінальна відповідальність та інші заходи кримінально-

правового характеру. *Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали наук. полілогу, м. Харків, 7 верес. 2018 р. / Упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків : Право, 2018. С. 56–68.

68. Пономаренко Ю. А. Що і як регулює кримінальне право? *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 18-19 жовт. 2018 р. / редкол.: В. Я. Тацій та ін. Харків : Право, 2018. С. 149–153.

69. Пономаренко Ю. А. Як віднайти ефективний механізм умовного звільнення від довічного позбавлення волі? *Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення* : матер. міжнарод. наук.-практ. кругл. столу (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / укладачі: Л. М. Демидова, К. А. Новікова, Н. В. Шульженко. Харків : Константа, 2019. С. 194–198.

70. Пономаренко Ю. А. Караність як ознака кримінального проступку. *Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (24 травня 2019 р., м. Одеса) / Ред. кол. Є. Л. Стрельцов та ін. Одеса : Юридична література, 2019. С. 141–143

71. Пономаренко Ю. А. Система засобів кримінального права і структурування загальної частини кримінального законодавства. *Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), А. П. Гетьман, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2019. С. 145–149.

72. Пономаренко Ю. А. Про систему публічних правопорушень і перспективи реформування правових засобів реагування на них. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 15 трав. 2020 р. / [редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), Л. М. Демидова (заст. голов. ред.), А. П. Гетьман та ін.]. Харків : Право, 2020. С. 315–320.

АНОТАЦІЯ

Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень. – Кваліфікаційна наукова праця у виді монографії.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2020.

Дисертація є першим в українській кримінально-правовій науці дослідженням, у якому цілісно, системно та послідовно сформульовані положення загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень.

Сформульовано висновок про існування загальної теорії караності кримінальних правопорушень як структурної складової наук кримінального права та кримінально-правової політики, визначено предмет, структуру та функції цієї теорії. Розкрито зміст караності як кримінально-правового засобу, встановлено її місце в системі інших кримінально-правових засобів та роль у досягненні цілей, що стоять перед кримінальним правом. З'ясовано походження, зміст та основні вимоги до порядку реалізації повноваження держави на встановлення покарань, його місце у кримінально-правовій політиці та взаємодію з іншими її напрямками.

У межах розробленої автором загальної теорії визначення караності кримінальних правопорушень в дисертації обґрунтовується низка нових концептуальних у теоретичному плані та важливих для практики правотворчості у сфері кримінального права висновків та пропозицій. Зокрема, розроблено та обґрунтовано теоретичну модель визначення караності кримінальних правопорушень для кримінального законодавства України.

Ключові слова: загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень, кримінально-правові засоби, кримінальна відповідальність, покарання, караність кримінальних правопорушень, кримінально-правова політика, пеналізація кримінальних правопорушень, система покарань, санкція.

АННОТАЦІЯ

Пономаренко Ю. А. Общая теория определения наказуемости уголовных правонарушений. – Квалификационный научный труд в виде монографии.

Диссертация на соискание учёной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2020.

Диссертация является первым в украинской уголовно-правовой науке исследованием, в котором целостно, системно и последовательно сформулированы положения общей теории определения наказуемости уголовных правонарушений.

Сформулирован вывод о существовании общей теории наказуемости уголовных правонарушений как структурной составляющей наук уголовного права и уголовно-правовой политики, определены предмет, структура и функции этой теории. Раскрыто содержание наказуемости как уголовно-правового средства, установлено её место в системе других уголовно-правовых средств и роль в достижении целей, стоящих перед уголовным правом. Установлены происхождение, содержание и основные требования к порядку реализации полномочия государства на установление наказаний, его место в уголовно-правовой политике и взаимодействие с другими ее направлениями.

В рамках разработанной автором общей теории определения наказуемости уголовных правонарушений в диссертации обосновывается ряд новых концептуальных в теоретическом плане и важных для практики правотворчества в сфере уголовного права выводов и предложений. В частности, разработана и обоснована теоретическая модель определения наказуемости уголовных правонарушений для уголовного законодательства Украины.

Ключевые слова: общая теория определения наказуемости уголовных преступлений, уголовно-правовые средства, уголовная ответственность, наказание, наказуемость уголовных правонарушений, уголовно-правовая политика, пенализация уголовных правонарушений, система наказаний, санкция.

SUMMARY

Ponomarenko Yu. A. General theory of criminal offences' punishments determining. – Qualified scientific work in the form of a monograph.

The dissertation is to obtain a scientific degree of Doctor of Law Sciences in specialty 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal executive law». – Yaroslav Mudry National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2020.

The dissertation is the first research in the Ukrainian criminal law science in which provisions of the general theory of criminal offences' punishments determining are integrally, systematically and consistently formulated.

The subject of the general theory of determining the punishability of criminal offenses is the activity of the state to determine this criminal remedy in the criminal law (problems of the origin and content of the right of punishment (*jus puniendi*), criminal law policy as an external form of manifestation of the implementation of such powers, the place of penalization of criminal offenses among directions of this policy, as well as the general rules for its implementation), and punishment itself as a potential criminal law remedy established in the criminal law as a result of such activities (general provisions on punishment as a criminal law remedy, as well as on the list (system) types of punishment, about each separate type of punishment and about the system and types of sanctions).

The right to punish (*jus puniendi*) belongs to the state on the basis of a social contract with the people and is divided into three components: the power to establish in the law the punishment for committing criminal offenses; the power to impose punishment on persons who have committed criminal offenses; the power to execute punishments against those to whom it is intended.

The right to punishment in terms of determining the punishability of criminal offenses is exercised through the implementation by the state of its criminal law policy. Criminal law policy as an activity of the state to counteract a criminal offense using the means of criminal law is carried out at two levels: lawmaking and law enforcement. The lawmaking level of the implementation of the criminal law policy

consists in the creation and consolidation in the criminal law of criminal law means to be applied at the law enforcement level.

Penalization of criminal offenses is an integral part (direction) of the state's criminal law policy, it is the process and result of the legislator's activities to determine the punishability of criminal offenses in order to provide regulatory support for criminal law means of combating crime. The entire criminal law policy of the state, including at the level of funds, should be carried out not only on a scientifically grounded basis, but also in accordance with certain legally binding rules (part 2 of article 19 of the Constitution). These rules are general principles of law, are reduced to the fundamental principle of the rule of law, or follow from it. Penalization of criminal offenses should also be subject to these principles as one of the lawmaking directions of the implementation of criminal law policy, which consists in determining the punishability of criminal offenses.

The theoretical model for determining the punishability of criminal offenses should be a specially created on the basis of the provisions of the general theory of determining the punishability of criminal offenses, an ideal (such that exists in the idea) system of provisions on the punishability of criminal offenses, the necessary degree of similarity with the proposed one for enshrining in the legislation should be adequate for this. This model should include three blocks of provisions: first – on the list (system) of types of punishment, should be provided for in the criminal law; the second – about the content of each particular type of punishment; third – the provision on the punishability of individual criminal offenses, is determined in the sanctions of the criminal law.

On this basis, it was determined that the types of punishment that are subject to consolidation in the theoretical model are their list (in order of increasing severity): public works, fine, restriction of freedom, imprisonment for a certain period and life imprisonment. Public works and a fine can be both basic and additional punishment, other types of punishment are only basic. On the basis of the formulated rules and other provisions of the general theory of determining the punishability of criminal offenses, a system of 50 standard sanctions (15 for misconduct and 35 for crimes) has been developed, which can be used by the legislator to penalize them after a preliminary assessment of the typical severity of the corresponding type of criminal offense.

Draft legislative prescriptions on typical sanctions, as well as draft other legislative prescriptions aimed at implementing a theoretical model for determining the punishability of criminal offenses.

Key words: general theory of criminal offences' punishability determining, criminal remedies, criminal liability, punishment, punishability of criminal offenses, criminal law policy, penalization of criminal offenses, system of punishments, sanction.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, професор В. І. Тютюгін
Підписано до друку __._____.2021 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Ум. друк. арк. 1,7. Обл.-вид. арк. 1,9. Тираж 100. Зам. № ____

Друкарня Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77